

SOKOLOVSKO

MAS
SOKOLOVSKO

ŽIVOT NA DVĚ KNIHY

Nevšední životní peripetie druhého a posledního velitele
četnické stanice Jindřichovice Václava Boudníka

ZAPOMENUTÉ TVÁŘE
Z LIBAVSKÉHO ÚDOLÍ

PŘÍBĚH SAXOFONU
„TONEKING“

Staňte se autorem časopisu Sokolovsko

Časopis Sokolovsko vzniká pouze díky pečlivé činnosti nadšených badatelů.

Věnujete-li se stejně jako my dějinám a místopisu našeho regionu, budeme rádi, když se s našimi čtenáři podělíte o své poznatky.

Ozvěte se nám na e-mailovou adresu:
info@mas-sokolovsko.eu

Archiv magazínu SOKOLOVSKO

Milí čtenáři, na našich internetových stránkách jsme pro vás připravili elektronický archiv starších čísel magazínu Sokolovsko. Stačí navštívit internetovou adresu uvedenou níže a můžete se pustit do čtení.

www.mas-sokolovsko.eu/mas/aktualne/casopis-sokolovsko

Obsah

Menšinový učitel Karel Strádal Radek Aubrecht	2
Studenti ze Sokolova na pražských univerzitách v letech 1882-1945 Jan Boukal	5
Život na dvě knihy Vladimír Bružeňák	10
Oldřich Zajíc z Valdeka Jan Škvrňák	17
Kraslické mlýny: část druhá Filip Beneš	20
Příběh saxofonu „TONEKING“ se sériovým číslem 18830 Stanislav Meisl	25
Regulace řeky Ohře Jan Rund	28
Zapomenuté tváře z Libavského údolí Helena Kavková	30

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska

Ročník 16, číslo 1 / 2026

Vydává: MAS Sokolovsko o.p.s.

Redakce: v.bruzenak@seznam.cz

Grafika a sazba: Michal Suchan, Jan Kříž - VESTERON s.r.o.

Údaje o distribuci: www.mas-sokolovsko.eu

Slovo redakce

Vážení čtenáři,

opět se k Vám dostává číslo našeho časopisu, ve kterém se Vám snažíme přinášet pokud možno zajímavé a hlavně neznámé a neotřelé články z minulosti našeho regionu. Vězte, že za každým z nich jsou hodiny poctivé práce badatelů, kteří umí pracovat s archivními či knižními materiály, s výpověďmi pamětníků a dalšími historickými prameny, které jsou zásadní pro poznání dějů předešlých. Proč to píší? Protože čím dále více vidím, jak žijeme v tzv. postfaktické době, kde slova odborníka, jeho důraz na vědecký přístup a na neoddiskutovatelná fakta jsou stále častěji relativizována, zpochybňována, případně rovnou odmítána, a to především těmi, kteří v oboru žádnými odborníky nejsou a řídí se většinou jen svými emocemi či „názorem“, nejčastěji převzatým z pochybných informačních kanálů. Ovšem nejhorším momentem je, pokud tento přístup zaznamenáme i u těch, kteří by v daném oboru odborníky být měli. A to se bohužel začíná dít taktéž. Zmatený příjemce pak postupně přestává rozeznávat pravdu od lži a uchyluje se právě ke svým emocím, jak je zmíněno výše. A tím se naše společnost dostává do takřka neřešitelného cyklu, kde zachovat si zdravý a pravdě nejbližší náhled na skutečnost je čím dále složitější.

Inu, tak to je. Pevně ale věřím, že náš časopis bude i nadále oázou opravdu seriózních informací, na jejichž základě si zájemce utvoří skutečně plastický a objektivní pohled na minulost, a to nejen našeho Sokolovska.

PhDr. Vladimír Bružeňák
výkonný redaktor

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák

Registrační číslo: MK ČR. 19466

Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

Menšinový učitel Karel Strádál

Příspěvek k počátkům české školy v Citicích

V předchozích dvou dílech miniseriálu o tzv. menšinových učitelích byly na stránkách Sokolovska představeny životní osudy Ludvíka Malečka a Milana Kozla, učitelů a zakladatelů českých meziválečných škol v Bukovanech, resp. ve Falknově nad Ohří. V níže uvedeném textu je možné se seznámit s osobností Karla Strádala, taktéž pedagoga a zejména zakladatele první české školy v Citicích.

Stejně jako ostatní meziváleční pedagogové českých obecných a měšťanských škol v našem regionu nepocházel Karel Strádál z podkrušohorské oblasti. Dle matričního záznamu se narodil 1. listopadu 1889 v Humpolci čp. 297 soukenickému mistru a pozdějšímu hostinskému Josefu Strádalovi (15. března 1855–30. listopadu 1912) a Františce, rozené Červenkové (15. 12. 1858 – 9. 7. 1928), kteří byli oddáni 22. srpna 1878.

Byl to právě otec Josef Strádál, který měl na malého Karla formující vliv. Dobový humpolecký kronikář ho popsal takto: „byl člověkem velice bystrým, snaživým, vytrvalým i odvážným, jenž při svém menším školském vzdělání a citelném nedostatku na statcích pozemských v životě veřejném a spolkovém mezi svými spoluobčany... hrál opravdu své doby vynikající úlohu.“ Budiž zmíněno, že těch aktivit měl Josef Strádál opravdu značné množství. Byl předsedou společenstva hostinských, členem obecního i okresního zastupitelstva, místní i okresní školní rady, ředitelem veřejné nemocnice. V politickém životě postupně prošel staročeskou i mladočeskou stranou, aby zakotvil u národních socialistů, kteří se také scházeli u něho v hostinci, který provozoval v humpoleckém domě čp. 297. Vzpomínalo se na něj též jako na horlivého člena pěveckého i divadelního souboru. Také byl členem tělovýchovné jednoty Sokol, později zakládal Orla.

Vrátme se však k životnímu příběhu Karla Strádala. Ten v rodném Humpolci nejprve absolvoval obecnou školu (1895–1900) a následně školu měšťanskou, kterou však studoval

PhDr. Radek Aubrecht

atypicky šest let (1900–1906). Cestu k celoživotní pedagogické dráze mu zajistila studia na učitelském ústavu v Hradci Králové (1906–1910), úspěšně zakončená vykonáním zkoušky učitelské dospělosti. Kvalifikaci si později rozšířil složením zkoušky učitelské způsobilosti pro školy obecné a pro výuku náboženství (Hradec Králové 1912) a učitelské způsobilosti pro školy měšťanské (Soběslav 1928).

První pedagogické zkušenosti začal Karel Strádál sbírat na rodné Vysočině. Nejdříve se jako výpomocný učitel postavil za katedru na obecných školách v ryze českých obcích Želivě (1910–1912), Čejově (1912–1913), Zbilídech (1913) a následně byl zatímním a posléze i definitivním učitelem na obecné škole v Dušejově (1913–1919). Toto působení však nejdříve narušila půlroční zdravotní dovolená (1913–1914) a později i vojenská služba (1916–1918).

Vznik samostatné republiky přinesl i zásadní změnu do života Karla Strádala. Jako mladý, svobodný a učitel s několika lety praxe byl roku 1919 jmenován zatímním správcem nové české obecné školy v Citicích. Obec na hornickém Falknovsku byla, jako ostatně většina tehdejšího pohraničí, dominantně německá. Dle oficiálního sčítání lidu v roce 1921 tu žilo 1694 obyvatel, z nichž se k čs. národnosti přihlásilo 296. Pro srovnání, při posledním předválečném sčítání v roce 1910 to bylo 349, z toho bylo 89 dětí školou povinných. I tak se jednalo o jednu z těch početnějších českých minorit v našem regionu.

I proto první pokusy o zřízení české školy v Citicích proběhly již před Velkou válkou a byly iniciovány Národní jednotou severočeskou. Nacionálně-obranný spolek, založený roku 1885, usiloval o politické, ekonomické a kulturní povznesení českých menšin v severozápadní, resp. severní části pohraničí. Roku 1909 zakoupil spolek v Citicích pozemek pro výstavbu budovy české školy. Záměr se však nepodařilo dotáhnout do zdárného konce.

K otevření české školy tak došlo až v již zmíněném roce 1919, kdy byla škola zřízena jako dvoutřídní nařízením Zemského školního výboru ze 13. září, a to na základě jednání o zřízení školy na úřadu ve Falknově za přítomnosti členů německé školní rady, zástupce rodičů, zástupců citické školy a místní školní rady. Škola vznikla na základě soupisu příslušníků české národnosti, který se dal během května a června dohromady. Z něj vycházelo, že je v Citicích 304 osob české národnosti v 62 rodinách, z toho 108 dětí, z nichž 71 bylo školou povinných.

Vyučování na české obecné škole začalo pro 81 zapsaných dětí z Citic a nedalekého Dolního Rychnova 27. října 1919, tedy v předvečer prvních narozenin samostatného čs. státu. Jednalo se o jednu z vůbec prvních českých škol, která byla na území dnešního Sokolovska uvedena v život.

Stejně jako řadu dalších nově vzniklých českých škol, i tu citickou trápil nedostatek vhodných prostor pro výuku. Z tohoto důvodu byla česká škola umístěna do jedné učebny budovy německé obecné školy. Vzhledem k existenci dvou českých tříd však muselo být vyučování organizováno polodenním systémem, což nutně vedlo k redukci počtu hodin a jejich vzdělávacího obsahu. Problém byl odstraněn až o čtyři roky později, kdy se česká škola dočkala vlastní budovy.

Karel Strádal se vznikem školy začal psát její kroniku, která je sice dochována, leč o jeho působení na citické škole moc konkrétních informací nepřináší. Po relativně obsáhlém úvodu, ve kterém vylíčil boj o českou školu v obci se totiž více než průběhu školního roku věnoval velkým politickým událostem v republice, jakými byly např. první parlamentní volby či přijetí ústavy. Jisté však je, že citická éra v jeho životě poměrně rychle skončila, což ostatně nebylo u menšinových učitelů nijak výjimečné. V listopadu 1920 totiž nastoupil na zdravotní dovolenou, po které se již do hornické obce nevrátil a upřednostnil přesun zpět na rodnou Vysočinu.

Karel Strádal

Po dobu zdravotní dovolené byl přidělen na školu v již dobře známém Dušejově a po jejím skončení na školu v Čejově, kde již také před válkou působil. Na druhé uvedené škole se však nezdržel příliš dlouho. Ještě téhož roku 1921 se jeho novým působištěm stala měšťanská škola v Úsobí, se kterou spojil následujících devět let svého života.

Menšinový učitel Karel Strádál

Měšťanská škola byla v Úsobí zřízena roku 1920 a fungovala ve stejné budově jako pětitřídní obecná škola. Učeben pro měšťanskou školu bylo dosaženo tak, že se příčkami přehradily některé učebny obecné školy a byt ředitele. Právě rozšíření školy znamenalo nutnost nástupu nových učitelů. Druhým důvodem příchodu Karla Strádala byla skutečnost, že na škole působil v letech 1920-1931 jeho o šest let mladší bratr Jiří, který dokonce zastával i post ředitele školy.

Karel Strádál se na novém místě poměrně rychle adaptoval a opět se zapojil do společenského života. V prosinci roku 1927 byl zvolen členem obecního zastupitelstva a v souvislosti se snahou obce vybudovat vodovod zastával od následného roku i pozici člena vodovodní komise.

Dalším Strádalovým působištěm se stala od roku 1930 obecná a měšťanská škola v Bedřichově u Jihlavy. Zatímco Úsobí byla dominantně česká obec, Bedřichov, dnes už katastrální součást krajského města, se nacházela v jihlavském německém jazykovém ostrovu a česky mluvící obyvatelstvo tu tvořilo jen o něco více než polovinu obyvatel. I to byl jeden z důvodů, proč v tomto regionu působila Národní jednota pošumavská, český nacionálně-obranný spolek, jehož činnost byla obdobná jako výše uvedené Národní jednoty severo-české. A Karel Strádál, jako vlastenecky smýšlející učitel a aktivní člověk, byl v této organizaci do roku 1933 skupinovým jednatelem za Bedřichov a následně zastával post člena poradnického důvěrnického sboru.

Zásadním momentem v životě Karla Strádala byl rok 1938, kdy byl jmenován řídícím učitelem na bedřichovské měšťance. V této nové roli musel čelit těžkým zkouškám, které přinesl konec samostatného Československa a s ním spojená následná nacistická okupace.

Restrikce okupačních složek postupně dopadaly i na školní život. Roku 1941 byla bedřichovská měšťanka dokonce zrušena a její učebny zabrala německá škola. Strádál byl navíc vystěhován ze školního bytu, nejdříve do bývalé školní kuchyně, následně na ulici. V této situaci volil po další zdravotní dovolené návrat na školu v Úsobí, kde získal post zatímního ředitele (1942-1945).

Již od začátku okupace se Karel Strádál zapojil aktivně do domácího odboje. Už v září 1939 se stal jedním ze spoluzakladatelů lokální odbojové skupiny, jejíž jádro vytvořili učitelé, železničáři a sokolové. Organizace měla poměrně velké štěstí,

že nedošlo k jejímu úplnému rozbití ani po zatčení Karla Pravdy, jednoho z klíčových členů vedení. Mimochodem, ke konci okupace se leaderi skupiny scházeli právě v bytě Karla Strádala. A byl to také on, kdo se ocitl v čele desetičlenného Národního výboru, který 7. května 1945 převzal kontrolu nad radnicí v Bedřichově. Po vzniku Městského národního výboru Bedřichov zastával Strádál funkci předsedy školské a osvětové komise. V této roli pomáhal přetvářet původně smíšenou obec na českou a měl zásadní podíl na znovuoživení sítě českých škol v regionu.

S koncem války a osvobozením republiky se Karel Strádál také vrátil do čela bedřichovské měšťanské školy a v jejím čele zůstal i po únorových čistkách, které následovaly po začátku komunistické totality. Ve funkci ředitele skončil až roku 1953. Není jasné, zda to bylo kvůli věku či kvůli drakonickým změnám, kterým bylo školství v 50. letech 20. století vystaveno. Na škole, nynější jihlavská ZŠ Jungmannova, působil i nadále jako řadový učitel, a to až do roku 1957, kdy odešel na zasloužený odpočinek.

Po odstěhování ze školního bytu se Karel Strádál usadil v nedaleké Zrzavého ulici, kde si ho někteří lidé ještě dodnes pamatují. Stejně jako jeho o generaci mladší manželku Annu, rozenou Pfefferovou, se kterou adoptoval dceru Marii Wolfovou.

Životní pouť zakladatele první české školy v Citicích a celoživotního pedagoga se definitivně uzavřela 24. srpna 1977 v jihlavské okresní nemocnici. V jihlavském okresním archivu je také uložen jeho personální spis, který posloužil jako jeden ze základních pramenů pro vznik tohoto textu.

Autor článku by rád poděkoval za laskavou pomoc při vyhledání některých informací a fotografií paní Petře Kratochvílové.

PhDr. Radek Aubrecht

Absolvent Pedagogické fakulty UK v Praze, od roku 2003 pedagog Gymnázia Na Zatlance v Praze, publikačně činný zejména v oblasti školství, regionálních dějin Sokolovska a židovské komunity v Čechách.

Studenti ze Sokolova na pražských univerzitách v letech 1882–1945

Přehled vysokoškolských studentů ze Sokolova
a jejich studijních cest v Praze.

Univerzita Karlova náleží k nejstarším dosud fungujícím vysokým školám v Evropě. Její historie je ovšem poměrně složitá, neboť tato instituce se všemi možnými způsoby spojovala, rozpojovala a přejmenovávala. Ještě za života zakladatele školy se původní čtyřfakultní univerzita rozpadla na třífakultní a samostatnou právnickou univerzitu. Právnická univerzita ukončila svou činnost před vypuknutím husitských válek, z třífakultní univerzity ukončily svou činnost fakulty lékařská a teologická, a tak od počátku 15. století zůstala činná pouze fakulta artistická (tj. filozofická). I ta ovšem byla v čase válek několik let zrušena. Živořící jednofakultní univerzitu převzala v pobělohorské době jezuitská akademie v Klementinu a jejich spojením pak vznikla tzv. Karlo-Ferdinandova univerzita, která byla v čase osvícenství sekularizována. Moderní historie univerzity se začíná psát koncem 19. století. Dlouholeté emancipační snahy Čechů v habsburské říši vyústily v rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na dvě samostatné školy – českou a německou. Rozluka však byla postupná. Roku 1882 byly odděleny fakulty filozofická a právnická, o rok později fakulta lékařská a teprve v roce 1891 byla rozdělena fakulta bohoslovecká (teologická). Po vzniku nové republiky získává česká univerzita jméno Univerzita Karlova, zatímco německá se nazývá Německou univerzitou v Praze. Oběma školám přibývají roku 1920 páté fakulty, přírodovědecké, které vznikly vydělením přírodovědných oborů z filozofických fakult. Zatímco činnost české univerzity je v letech 1939-1945 v důsledku uzavření českých vysokých škol přerušena, německá škola získává název Německá Karlova univerzita a funguje takto až do svého definitivního zániku na konci II. světové války.¹

PhDr. Jan Boukal, Ph.D.

DEUTSCHE UNIVERSITÄT IN PRAG. 481

NATIONALE.

Vor- und Zuname: *Erwein Leopold Nostitz*
 (Geburtsort, Bezirk, Land, Gubernations, Kreises) *geb. 17. Juli 1891 in Felsbunau, Böh. G. d. B., ein kath.*
 Heimatsort (nach dem Geburtsort, Bezirk, Land) *Prag, G. d. B.*
 Muttersprache *deutsch*
 Wohnung (Prager Stadtviertel, Name, Hausnummer) *Prag III., Jankovplatz 141*
 Vor- und Zuname, Stand und Wohnort des Vaters und event. des Vormundes *Erwein Nostitz, Múcheln a. d. B., 17. 6. 1869, Prag, G. d. B.*
 Bezeichnung des Lehranstalt, an welcher der Studierende das letzte Semester abgeschlossen *Deutsche Universität in Prag.*
 Angabe, ob der Studierende dem Verstande der bewaffneten Macht angehört oder nicht; Angabe des Truppendienstes, der Charge *ja, G. d. B., Bataillon 127 in Feldzug.*
 Anzahl von Stipendien, Stifungen im Betrage von K. d. h. mit Deckel von 19 Z.
 Erklärung der Stipendie mit Angabe des Betrages und der Zahl der Urkunden, auf welcher der Student in Immatrikulation oder Immatrikulation erscheint *Widowsky'sch.*

Verzeichnis der Vorlesungen, welche der Studierende zu hören beabsichtigt:

Gegenstand der Vorlesung	Wichtigk., Studienstunde d. d. d. d.	Name des Dozenten	Einschätzung des Studierenden	Kollegien- notiz
<i>Rechtsgeschichte der böhmerischen Länder</i>	4	<i>Prof. Dr. J. Stelba</i>		
<i>Rechtsgeschichte des öff. u. priv. Rechts in Mitteleuropa</i>	4			
<i>Rechtsgeschichte der Slovakei</i>	1			
<i>Rechtsgeschichte des Obligationenrechts</i>	4	<i>Prof. Dr. Max. Neuring</i>		
<i>Rechtsgeschichte I. (Allgemeiner Teil)</i>	4	<i>Prof. Dr. Jan. Kocik</i>		
<i>Grundzüge der Lehrtung in der Rechtslehre</i>	3	<i>Prof. Dr. J. J. J. J.</i>		
<i>Schriftl. u. m. B. Bericht d. imm. Stud. d. G. d. B.</i>	2	<i>Prof. Dr. J. J. J. J.</i>		
<i>Rechtsgeschichte und Sozialpolitik</i>	2	<i>Prof. Dr. J. J. J. J.</i>		
<i>Rechtsgeschichte</i>	2	<i>Prof. Dr. J. J. J. J.</i>		
	11			

Handwritten notes: *Stelba*, *17/6*, *93*, *18*, *1.10*, *2.10.19*, *Rechtsgeschichte*

Zápisový list Erweina Leopolda Nostitze

¹ K dějinám UK souhrnně KOLEKTIV AUTORŮ, Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990 1-4, Praha 1995. Novější zpracování dějin univerzity je aktuálně připravováno.

Studenti ze Sokolova na pražských univerzitách

Namen und Geburtsort	Jahr und Tag der Geburt Religion	N a m e n, Stand und Wohnort der Eltern	Gymnasial- und Universitäts-Studien	Fakultät	Tag der Promotion Namen des Promotors	Anmerkung
21/nul. Richter Willibald Romald Falkenau 98	21/2. 1909 ev. kath.	Hans + Dorothea Romald Grotl Falkenau	Eger Prag	nul.	2. März 1935 Frank	

Záznam z matriky Německé univerzity o Willibaldu Richterovi.

Zájemci o studium na české i německé univerzitě pocházeli také ze západočeského Sokolova (Falknova, Falkenau a. d. Eger) a díky modernímu digitalizačnímu projektu „Studenti pražských univerzit 1882-1945“ je možné tyto studenty identifikovat, aniž by bylo nutné procházet ručně tisíce kartonů a svazků v Archivu Univerzity Karlovy. Uvedený projekt se zaměřuje na elektronické zpřístupnění matrik, protokolů o rigorózních a státních zkouškách, katalogů posluchačů a spisů zkušební komise pro učitelství na středních školách. Zveřejňování skenů a metadat je ovšem postupné, ne všechna data, která byla využita v této studii, jsou již dostupná ve veřejné online verzi. <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/?lang=cs>¹

Data získaná o studentech původem ze Sokolova mohou být mírně zkreslena jejich nejednoznačným určením v případech, kdy je jako rodiště uvedeno pouze „Falkenau“, popř. Falknov bez bližší specifikace. V tomto případě je možná záměna s lokalitou Falknov-Kytlice u Děčína, byť je málo pravděpodobná. Zde prezentované informace tak mají ráz předběžných zjištění a mohou být v budoucnu mírně upřesněna.

V letech 1882-1945 studovalo na pražských univerzitách 116 osob, u nichž je uvedeno jako rodiště jedno ze

starých variantních označení dnešního Sokolova. Nejvíce jich v průběhu sledovaného období na pražských univerzitách studovalo ve 20. a 30. letech 20. století (celkem 67 osob v uvedeném dvacetiletí). Některé osoby však studovaly na více fakultách, což je případ Waltera Schmidla, doktora medicíny, který předtím studoval na filozofické fakultě Německé univerzity. Jindy si studenti doplňovali zkoušky pro

způsobilost k učitelskému povolání. V důsledku toho níže uváděné počty dávají v součtu vyšší číslo, než je 116, neboť každé studium je započítáno samostatně.²

Jelikož ženy vstoupily do řad univerzitního posluchačstva teprve na přelomu 19. a 20. století, a i tak se zde v uvedených letech vyskytovaly spíše zřídka, počty studentek jsou relativně nízké. Zatímco sokolovských rodáků-mužů zde nalezneme 106, žen pouze 10. S ohledem na národnostní složení našeho regionu do roku 1945 není rovněž nijak překvapivé, zda sokolovští rodáci preferovali českou či spíše německou univerzitu. Na české univerzitě nacházíme jen minimum sokolovských rodáků – 4 na právnické fakultě, 2 na přírodovědecké a 1 na lékařské. 47 osob bylo studenty právnické fakulty Německé univerzity, 29 jich bylo na lékařské fakultě Německé univerzity a 25 na filozofické fakultě. Zájemců o studium přírodovědecké a teologické fakulty bylo poměrně málo, 9 a 4. 4 osoby nacházíme mezi studenty farmacie, která byla specifickým a z běžného studia vyděleným oborem: jeden farmaceut studoval na filozofické fakultě německé univerzity a 3 na přírodovědecké téže univerzity, kam byla farmacie po roce 1920 převedena. Pouhých 10 osob nacházíme mezi frekventanty Zkušební komise pro učitelství na středních školách Německé univerzity v Praze. Mezi studenty, kteří jako místo svého rodiště uvedli Sokolov, nacházíme i 3 osoby šlech-

¹ Projekt dostupný online: (11.3.2026); k projektu podrobněji Petr CAJTHAML – Lenka VAŠKOVÁ, Studenti pražských univerzit 1882-1945: digitalizace v Archivu Univerzity Karlovy, in: Archivum Trebonense 14, 2017, s. 204-215. Metodologickou inspirací tohoto textu je článek Lenka VAŠKOVÁ, Studenti z Chodska na pražských univerzitách v letech 1882-1945, in: R. Kinkorová – K. Řeháček (eds.), Chodové a rok 1325. Sedm století chodské historie, Horšovský Týn 2025, s. 128-134. Autorce děkuji za veškerou poskytnutou pomoc nejen s výše uvedenou databází.

² Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), fond Matriky Německé univerzity v Praze (dále jen Matriky NU), inv. č. 4, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1924–1931), s. 38. Walter Schmidl se narodil 7. 12. 1900 jako syn daňového ředitele Josefa a jeho ženy Maria, před nástupem na univerzitu studoval na gymnáziu v Chebu.

tického původu: hrabata Ervína Leopolda Nostice (1898–1952) a Heřmana Nostice (1892-1941)¹ a dále rytíře Adolfa Wotavu (1880-1961).<https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=-profil-osobnosti&load=3809&>² Studium sociálního původu všech výše uvedených studentů může být předmětem další studie, stejně tak vysledování procentuálního zastoupení absolventů, kteří studium zakončili se získáním doktorského titulu.

Zaměříme nyní naši pozornost na jednoho konkrétního studenta, narozeného v Sokolově, o němž a jeho životě se můžeme dozvědět více informací. Je jím Willibald Ronald Richter, který v pozdější fázi svého života užíval pouze jméno Ronald.³ Richter se narodil jako syn ředitele důlní bratrské pokladny Hanse a jeho manželky Gretl dne 21. února 1909 a po absolvování chebského gymnázia zahájil studium na Přírodovědecké fakultě Německé univerzity v Praze.⁴ Protože v době před 2. světovou válkou ještě nebyly vedeny studijní spisy, hlavním zdrojem poznání Richtera studia jsou nám katalogy posluchačů. Z nich se lze dozvědět jaké přednášky a semináře měl zapsané a kdo uvedené předměty vyučoval.⁵

V čase studií, konkrétně mezi roky 1930-1932, Richter krátce působil na své domovské fakultě coby asistent Geofyzikálního ústavu.⁶ O závěru jeho studia informuje rigorózní protokol se záznamy o Richteraových rigorózních zkouškách⁷ a zejména strojopis Richteraovy disertační práce „Untersu-

chung von Sperrschichtphotozellen mit weichen Roentgenstrahlen“ (Výzkum fotovoltaiických článků prostřednictvím měkkého rentgenového záření) o rozsahu 41 stran, který je rovněž dochován. Vedoucím práce byl vedoucí fyzikálního ústavu Reinhold Fürth, oponentem fyzik a filosof Phillip Frank.⁸

Dle matriky doktorů promoval 2. března 1935 a jeho promotorem byl oponent jeho disertace Frank.⁹ Po návratu do Sokolova (Falknova) začal pracovat v chemických závodech, kde experimentoval s termojadernou fúzí, a ve svých pokusech a výzkumech posléze pokračoval v Německu a po válce v Argentině. Zemřel v Buenos Aires roku 1991.¹⁰ Obdobně podrobné či ještě podrobnější záznamy lze nalézt i k dalším výše uvedeným studentům sokolovského původu. ■

PhDr. Jan Boukal, Ph.D.

Narozen v roce 1991 v Sokolově, po absolvování sokolovského gymnázia vystudoval historické vědy na Univerzitě Karlově v Praze. Pracoval jako externí výzkumný pracovník Divadelního ústavu, poté byl historikem a správcem depositáře muzea v Říčanech, od roku 2022 působí jako archivář v Archivu Univerzity Karlovy. Zabývá se dějinami pozdně středověké šlechty, regionální historií (severozápadní Čechy) a dějinami vzdělanosti a vzdělávání. Jeho nejvýznamnější prací je monografie o husitském válečníkovi Jakoubkovi z Vřesovic.

¹ K Ervínovi AUK, fond Právnická fakulta Německé univerzity (dále jen PF NU), katalogy posluchačů, zimní semestr 1918 M-Z - letní semestr 1923 M-Z. K Heřmanovi AUK, PF NU, Knihy zkušebních protokolů státních zkušebních komisí při PF NU v Praze, inv. č. 15, Právněhistorická státní zkušební komise v Praze při německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze, s. 1218; srovnej Romana BERANOVÁ VAICOVÁ, Nosticové = Nostitz, Sokolov 2007, s. 16-17.

² AUK, fond Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 2, Matrika doktorů české Karlo-Ferdinandovy univerzity II., s. 890, viz též JUDr. Adolf Wotawa. Encyklopedie Plzně. Dostupné online:

³ O jeho studiu James MAHAFFEY, Atomic adventures: secret islands, forgotten N-rays, and isotopic murder - a journey into the wild world of nuclear science, New York 2017, s. 35-37; Milan ŘÍPA, Ronald Richter: termojaderná fúze první na světě: Sokolov 1936, Sokolov 2021, s. 10-11, ani jeden z autorů však materiály k Richteraovu působení na univerzitě (vyjma digitalizované matriky) patrně neviděl.

⁴ AUK, fond Matriky NU, inv. č. 5, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1931–1936), s. 404.

⁵ AUK, fond Přírodovědecká fakulta Německé univerzity (dále jen jako PŘF NU), inv. č. 596, kniha č. 67, Katalog posluchačů: zimní semestr 1928/29 a následné akademické roky. Richter strávil na fakultě 11 semestrů, nikoliv 5, jak tvrdí Řípa na s. 10.

⁶ AUK, fond PŘF NU, k. 26, inv. č. 345-347.

⁷ AUK, fond PŘF NU, inv. č. 623, kniha č. 94, Rigorózní protokol (Rigorosenprotokoll) II. 1931–1945, s. 85.

⁸ AUK, fond PŘF NU, inv. č. 832, rukopis č. 155, č. disertace 645. Srovnej Milena VÝBORNÁ, Disertace pražské univerzity II, 1882-1945. Praha 1965, s. 181

⁹ AUK, fond Matriky NU, inv. č. 5, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1931–1936), s. 404.

¹⁰ O jeho pozdějším životě podrobně viz J. MAHAFFEY, Atomic adventures a M. ŘÍPA, Ronald Richter: Richteraovi však práci v sokolovské chemice patrně nezajistil jeho otec, jak tvrdí Řípa, neboť ten dle univerzitních záznamů zemřel již v čase synova studia.

Život na dvě knihy

Nevšední životní peripetie druhého a posledního velitele četnické stanice Jindřichovice Václava Boudníka

PhDr. Vladimír Bružeňák

V minulém čísle Sokolovska jsme čtenářům představili prvního velitele četnické stanice Jindřichovice po 1. světové válce, vrchního strážmistra Václava Komárka a zejména jeho tragický konec v roce 1932. Na jeho místo nastoupil ještě téhož roku vrchní strážmistr Václav Boudník, jehož životní osudy jsou více než nadmíru zajímavé a zaslouží si zpracování minimálně do formy článku, který právě předkládáme.

Václav Boudník se narodil 24. září 1900 v obci Blevice v tehdejším okrese Kralupy nad Vltavou. Absolvoval 5 tříd obecné školy a 2 třídy školy občanské a následně se vyučil sklářem. V letech 1915 až 1916 pracoval jako praktikant laboratoře pražské firmy Inwald, poté vykonával praxi u pražských cukrovarů. V únoru 1918 narukoval k 10. jezdeckému pluku a následně ke známému 28. pěšímu pluku rakousko-uherské armády („Pražské děti“). Válka však brzy skončila a Václav Boudník se ocitl v řadách rodící se armády československé. S 28. pěším plukem, který pod křídla nové republiky volně přešel, se zúčastnil v roce 1919 jako kulometčík bojů proti Maďarům na jižním Slovensku, hlavně v okolí Plešivce, za což byl oceněn Čsl. válečným křížem.

Po návratu se ještě v roce 1919 přihlásil k četnictvu a mezi červencem a říjnem 1920 absolvoval školu pro výcvik četníků na zkoušku. V roce 1922 byl umístěn na stanici Horní Černošice, v roce 1926 byl odvelen do Kamenice nad Lipou. Zde strávil dva roky, poté následovala vždy zhruba roční

služba na stanicích České Velenice, Rapšach, Nová Bystřice a Jindřichův Hradec. Mezi zářím 1931 a zářím 1932 prodělal kurs pro výcvik velitelů stanic a v lednu 1933 byl pak z jižních Čech odvelen v hodnosti štábního strážmistra do Jindřichovic v Krušných horách, tedy do kraje s převahou německého obyvatelstva.

Václav Boudník v roce 1919 za bojů o Slovensko.

Jak jsme viděli v případě Václava Komárka, služba československého četníka v německých krajích byla značně složitá a mohla přivodit dotyčnému mnohé útrapy a svízele. V případě Václava Boudníka tomu však tak nebylo. Na rozdíl od svého předchůdce byl ženatý (konkrétně od roku 1932) a manželka Marie, rozená

Mesteková z Kytína na Příbramsku, sdílela jindřichovický pobyt spolu s ním, což mu službu zcela jistě usnadňovalo. Pečlivě se staral o jindřichovické mauzoleum jugoslávských obětí z dob 1. světové války, za což byl oceněn jugoslávskou Zlatou medailí za zásluhy i Řádem sv. Sávy, navíc se mu

Vlevo dole za kulometem V. Boudník, Slovensko 1919.

v Jindřichovicích v roce 1933 narodil syn, jenž dostal jméno po svém otci, Václav. Právě jej si velmi oblíbila zdejší rodina Schindlerů, u nichž byl prý malý Václav jako doma. Obě rodiny se spolu značně přátelily, pan Adolf Schindler se dokonce na sklonku 2. světové války stal zdejším starostou a s Václavem Boudníkem si v přátelském duchu stále dopisoval! Až neuvěřitelně vzácný příběh česko-německého přátelství v době, kdy vztahy obou národů byly prakticky v dokonalých troskách. Václav Boudník se však přátelil i s dalšími německými rodinami v Jindřichovicích, například s doktorem Lauginigerem, rodinou Kriemových či Hagenových, samotnou hraběnkou Sofií Nostitzovou, dcerou v Sarajevu zavražděného Františka Ferdinanda (ta prý Václavu Boudníkovi osobně věnovala loveckou pušku) a dalšími, vesměs antinacisticky naladěnými lidmi. Bohužel, ti byli stále ve větší a větší menšině, zejména po roce 1935 a vzniku Sudetoněmecké strany, která již tehdy mezi československými Němci zcela převládla. Navíc netrvalo dlouho a SdP převzala čím dále méně skrývanou politiku a rétoriku nacistické strany v sousedním Německu. Vztahy mezi Čechy a Němci spěly do konečného tragického finále.

Postupující protistátní aktivita SdP se odrazila ve zvýšené aktivitě bezpečnostních složek. Byly zřizovány další policejní úřady, zpříšňovala se opatření na hranicích, posilovány byly

četnické stanice a mnozí četníci, policisté a finančníci byli zařazováni do nově tvořených jednotek Stráže obrany státu, které se v případě napadení Německem měly jako první střetnout s nepřítelem a pokusit se jej co nejvíce zdržet. Za tím účelem prodělal i velitel jindřichovické stanice, již od roku 1934 praporčík, Václav Boudník kurs velitele družstva SOS, konkrétně na jaře 1937 v Chebu. Spolu s ním byli do Stráže obrany státu zařazeni i oba jeho podřízení, strážmířtí Ladislav Šťastný a Martin Ouřada.

Kromě těchto opatření se prováděly také domovní prohlídky u jednotlivců podezřelých z protistátní činnosti. Právě jedna taková se odehrála za účasti praporčíka Boudníka a nezůstala bez odezvy ani v patrech vysoké politiky. 11. března 1937 byl Václav Boudník požádán, aby asistoval u domovní prohlídky v několika domech na Rotavě, konkrétně v domech Edmunda Brandla a Josefa Dotzauera. Kromě nich byly nařizeny i prohlídky domů Franze Rödiga, Emanuela Gerstnera a Paula Keilwertha, zde však praporčík Boudník asistenci neprováděl. Všichni byli podezřelí z přechovávání protistátního materiálu, proto chebské státní zastupitelství dalo patřičným orgánům povolení k prohlídce jejich obydlí. Od krajského soudu v Chebu se dostavil soudní rada František Titman, aby prohlídky vykonal. Kromě Václava Boudníka prováděl asistenci také velitel rotavské četnické

Strážmistr V. Boudník počátkem 20. let.

Chvilka odpočinku, Kamenice 1920.

stanice vrchní strážmistr František Kunz, policejní agent Václav Poul z policejního úřadu v Kraslicích a další dva četníci. Nalezený materiál soudní rada Titman zabavil a odvezl do Chebu.

O celou věc se následně začal zajímat poslanec parlamentu za SdP Georg Böhm, po válce za své činy popravený. V červnu 1937 vystoupil ohledně jmenovaných domovních prohlídek s interpelací na ministra vnitra v parlamentu, kdy poukazoval na dle něho celou řadu nedodržených předpisů při konání prohlídek.

Velitel jindřichovických četníků si neodpočinul ani v horkém létě. V červenci 1937 slavily Jindřichovice 400 let od povýšení na město a Václav Boudník měl plné ruce práce. Při té příležitosti se totiž do města sjelo na 15 000 lidí! Očekávaly se možné protistátní projevy, proto zde bylo soustředěno 20 četníků, včetně jindřichovických. K žádnému narušení veřejného pořádku však nedošlo. Zatím. Blížil se totiž osudný rok 1938.

Ještě než však rok 1937 skončil, dočkala se jindřichovická česká menšina dlouho kýženého úspěchu, za který se přičinil i Václav Boudník. 1. září 1937 v 8.15 došlo totiž oznámení, že se povoluje zřídit ve městě českou obecnou školu, do jejíhož prvního (a zároveň posledního) ročníku nastoupilo 20 dětí. V prosinci 1937 pak byl Václav Boudník povýšen na vrchního strážmistra (praporčíkem byl již od roku 1934).

A přišel rok 1938. Od března, kdy nacistické Německo pohltilo svého rakouského souseda, vzrůstalo především díky agresivitě příslušníků Sudetoněmecké strany napětí každým dnem. Dubnové Karlovarské požadavky SdP československé vládě a zejména květnová částečná mobilizace armády byly další předzvěstí dramatického finále. Právě v souvislosti s volbami v květnu a částečnou mobilizací došlo na řadě míst republiky k incidentům a srážkám, při kterých šlo místy i o život. 20. května 1938 byl při jednom takovém incidentu jednou z hlavních postav i velitel jindřichovické stanice praporčík Boudník. Toho dne ráno odjel na služebním motocyklu spolu se strážmistrem Ladislavem Šťastným služebně na velitelství do Karlových Varů. Při cestě zpět přes Chodov si všiml sročení davu na zdejší náměstí. Evidentně se nejednalo o mírumilovné shromáždění, proto oba četníci zastavili a šli se optat na zdejší stanici na stav věcí. Velitel stanice vrchní strážmistr Antonín Šmíd jim sdělil, že dav si chce vynutit propuštění dvou členů SdP zadržených za vylepování protistátních letáků. Na uklidnění agresivního davu byla povolána i posila z Lokte, na místo se dostavil také okresní četnický velitel poručík František Hesoun. Ten však byl hned po příjezdu davem napaden, stejně jako několik dalších policistů a četníků. O život šlo veliteli chodovské stanice Šmídovi, jenž byl bodnut nožem, i strážmistru Runštukovi, který byl davem při pokusu o jeho rozeznání sražen k zemi a brutálně kopán. V tu chvíli vyšel na pomoc kolegům z budovy stanice praporčík Boudník, který se se šavlí v ruce pokusil přispět k rozeznání davu. Byla však po něm hozena

bedna, která jej trefila do hlavy a poškodila mu služební přilbu. Sám byl také sražen na kolena a útočníci se mu pokusili šavli vytrhnout. Praporčík Boudník proto vytáhl služební pistoli a vystřelil do vzduchu. Teprve tento výstřel, který Václav Boudník později s humorem označil za první výstřel 2. světové války, dav rozehnal a pomohl ochránit všechny napadené.

Jen o den později byl Václav Boudník v rámci částečné mobilizace zařazen do činné služby velitele družstva Stráže obrany státu, přičemž zůstal velitelem jindřichovické stanice. Situace se však po květnových událostech brzy uklidnila a následující letní měsíce uplynuly ve znamení poměrného klidu. Pak už ale přišel dramatický konec léta 1938.

12. září na závěr sjezdu NSDAP v Norimberku pronesl Adolf Hitler svůj nechvalně známý útočný projev, kterým obvinil československou vládu a stát ze všech možných i nemožných příkoří vůči československým Němcům. Projev byl zároveň signálem pro připravované povstání Sudetoněmecké strany proti republice, jež mělo ukázat nemožnost soužití obou národů a dát záminku pro zásah Německa. 13. září v ranních hodinách povstání v některých pohraničních okresech skutečně propuklo a vyžádalo si v následujících dnech desítky mrtvých a zraněných. Ani po jeho potlačení československými složkami nebyl v příhraničních oblastech klid a mrtví a zranění přibývali až do osudné Mnichovské dohody. Zejména na dnešním Sokolovsku si puč vyžádal svou krutou daň, známé jsou incidenty především v Habartově, Krajkové a na Bublavě. I v jiných místech oblasti však panovalo napětí a došlo i k řadě konfliktů.

Situaci v Jindřichovicích v době povstání popisuje tehdejší místní četník strážmistr Martin Ouřada: „Dne 13. září se ve městě shluklo větší počet obyvatelstva, které přitáhlo ke stanici a řvalo: „Pojďte ven, vy čeští psi!“ Tento dav jsme za pomoci pohotovostního oddílu z Chebu rozehnali bodákovým útokem, při čemž bylo několik osob raněno. 14. září přijela do Jindřichovic s jedním tankem vojenská asistenční jednotka vedená poručíkem Vitem Kústem, mým spolužákem. Denně byly přestřelky, neb tu noc odešli ordneri z Jindřichovic za hranice.“

Povstání bylo potlačeno 15. září, o den později pak byla SdP zakázána a její vůdci, stejně jako stovky jejích stoupenců, utekli do Německa. Již 17. září však byl vytvořen tzv. Sudetoněmecký freikorps, teroristické oddíly, které v následujících dvou týdnech nadále sváděly boje s československými jednotkami.

Osazenstvo četnické stanice Jindřichovice, 30. léta. První zleva strážmistr Martin Ouřada, třetí zleva velitel stanice Václav Boudník.

Pohled do jindřichovické Zámecké ulice, v horní části bývala četnická stanice.

Jednou z nejznámějších takových srážek je boj v Anenském údolí mezi Jindřichovicemi a Kraslicemi, kterého se zúčastnili i jindřichovičtí četníci včetně Václava Boudníka. Podrobně je boj popsán v knize autora tohoto článku „Morový rok, 1. díl“, tedy jen krátce. 22. září po dočasném ústupu čsl. jednotek z Kraslic vyjela z tohoto města skupinka ozbrojených henleinovců, kteří však v zatáčkách před Jindřichovicemi narazili na jednotky SOS a vojenský asistenční oddíl. V nastalé přestřelce byli zabití 3 sudetoněmečtí teroristé a další zraněni. Následně byly opět obsazeny Kraslice a přilehlé oblasti. Jak vzpomíná a strážmistr Ouřada: „23. září v 11.30 naše družstvo pod velením vrchního strážmistra Boudníka obsadilo a od ordnerů vyčistilo obec Rotavu a k ní přilehlé osady. Od té doby byly denně přestřelky mezi námi a ordnery.“

Tato situace trvala další týden, pak však přišla zádná Mnichovská dohoda a s ní i nařízený ústup československých jednotek z pohraničí. Na ústup vzpomíná opět Martin Ouřada:

Cheb 1937, výcvik Stráže obrany státu, druhý zprava V. Boudník.

„Dne 1. října byl nařízen ústup do Falknova, ale ještě téhož dne jsme se vrátili zpět do Jindřichovic, kde zůstala celá SOS z Kraslicka a část SOS z Nejdecka. Dne 3. října odjelo do vnitrozemí vojsko a četníci, kteří zde byli soustředěni, takže jsme zde zbyli a dání na pospas jen četníci a finančníci z okresů pohraničních, kteří byli zařazeni k SOS. Zde jsme v Jindřichovicích čekali na rozkaz, co máme dělat. V posledních hodinách byl přepaden a odzbrojen falknovský oddíl SOS, tímto přepadem byla také přerušena naše ústupová cesta. Falknov byl již také obsazen německým vojskem.

V Jindřichovicích jsme byli až do 14 hodin. V tu dobu byly již Jindřichovice vyzdobeny na vítání německé armády. Ano, i bývalý český šlechtic Nostitz s celou rodinou přišel zamávat tomu pro něj nežádoucímu českému živlu. Ve 14 hodin přišel rozkaz ustoupit postranními cestami na Karlovy Vary. Provedením ústupu po těchto postranních cestách byl pověřen vrch. strážmistr Václav Boudník. Já jsem byl vyslán vrch. strážmistrem Boudníkem na motocyklu jako vedeta a průzkum. Za mnou jel v osobním autě řízeném strážmistrem Šťastným vrch. strážmistr Boudník a v otevřeném okně měl lehký kulomet připravený ke střelbě. Byl by zahájil hned palbu, kdybych já na motorce byl ohrožen. Za námi jela kolona 45 aut. Na cestě nám shořel autobus. Ústup byl veden přes Lipnici – Nové Sedlo – Loket – Rybáře. Všude již bylo shromážděné německé obyvatelstvo a službu konali ordneři, neb náš oddíl byl poslední, který ustupoval směrem do vnitrozemí. Tímto ústupem po postranních cestách jsme zachránili státu a sobě mnoho věcí, které by byly padly do rukou ordnerů nebo německé armády, jak tomu bylo u oddílu SOS Falknov, který musel jít neozbrojen pěšky beze všeho. U Rybářů jsme dojeli oddíl SOS Nejdek. Když jsme leželi ve škarpě silnic u Andělské Hory, tak tam přijela také

slavní anglická mise, před kterou jsme my plivali. Odtud v těsném dotyku s německou armádou jsme ustupovali až do obce Pavlíkov, okres Rakovník, kam jsme dojeli dne 10. října 1938 a dne 14. října 1938 jsem byl přidělen na stanici Čistá u Rakovníka a tímto dnem končila také má služba u SOS.“

Tyto peripetie také prakticky stejně popisuje i sám Václav Boudník ve vložce k návrhu na vyznamenání z roku 1946. Jak vidno, ústup nejen jindřichovických četníků v čele s jejich velitelem z pohraničí byl poměrně dramatický. Pro Václava Boudníka tak jeho životní epizoda pod Krušnými horami skončila. 28. října 1938, na státní svátek zmrzačené republiky, byl zařazen na četnickou stanici Plasy, kde zůstal po celou dobu války. Přesto na Jindřichovice nezapomněl a ony nezapomněly na něho, jak jsme viděli na počátku článku. Nadále udržoval v přátelském duchu písemný styk s řadou jindřichovických německých obyvatel, včetně starosty Adolfa Schindlera. V dopisech je osločován jako „starý kamarád“, ale vyzozorovat lze i velmi přátelské vztahy pisatelů k jeho manželce a synovi. Z dopisů se také například dozvídáme, že synové pisatelů narukovali k německé armádě a někteří byli zraněni na frontách. V dopisech Boudníkově manželce Marii zase pisatel teskní po „časech předtím“, než se česko-německé vztahy pokazily. Zaznívají i touhy po „šťastném konci války“. V době válečné, jak jsme již podotkli, byly takové vztahy poměrně vzácným případem česko-německého přátelství.

V roce 1939 se mu v Plasích narodil druhý syn Jiří a v roce 1940 prodělal kurs psovoda v Pyšelicích. O jeho činnosti v Plasích mnoho zpráv nemáme, jako u většiny příslušníků protektorátního četnictva však můžeme předpokládat, že byla značně náročná. Z jedné strany tlak německé okupační správy a represivních jednotek na spolupráci, z druhé vlastenecké cítění většiny četníků a snaha v rámci možností německé represálie vyvažovat a případně i pomáhat, varovat ohrožené osoby... Někteří z četníků novým poměrům zcela podlehli, například předchůdce Václava Boudníka vrchní strážmistr Václav Praus přijal německou národnost, stal se členem gestapa v Chrudimi a spolupodílel se na vyvraždění obce Ležáky. Jiní přímo spolupracovali s odbojem a za tuto svou činnost zaplatili cenu nejvyšší. Václav Boudník v této těžké době obstál se cí, přesto že mu někdy jistě osud připravil do cesty těžké zkoušky. V Plasích byla totiž zatčena nacistickými úřady řada osob, z nichž mnozí byli zavražděni a četnictvo muselo chtít nechtět při takovým momentech asistovat. V roce 1943 byla navíc četnická stanice přemístěna do domu č. p. 29, odkud byla vystěhována židovská rodina Deimlova, z níž mnozí za války zahynuli.

Podle vzpomínek vnuka pana Jiřího Boudníka měl Václav Boudník v té době stále u sebe onu pušku, kterou mu darovala hraběnka Nostitzová. Měl ji sice odevzdat, ale ukryl ji u svého tchána Josefa Mesteka, c.k. nadporučíka ve výslužbě a majitele obchodu smíšeným zbožím a hostince v Kytíně u Mnišku pod Brdy. 4. prosince 1942 však byl Josef Mestek zatčen a odvečen gestapem, zřejmě na udání, že poslouchá cizí rozhlas a přechovává zbraně. Václav Boudník se rozhodl za něho na gestapu v Táboře osobně intervenovat, čímž se vydával ve značné nebezpečí, protože o ukryté pušce u tchána samozřejmě věděl. Gestapo však pušku našťástí nenašlo, a tak byl Josef Mestek propuštěn. Vrátil se zpět 13. ledna 1943, na těle se značnými pohmožděninami a podlitinami. Za svého tchána musel Václav Boudník intervenovat ještě jednou, paradoxně po válce na SNB, neboť Josef Mestek byl díky své povaze a „hospodským řečem“ naopak považován za kolaboranta. Válečná peripetie s puškou a tábořským gestapem a zejména opětá angažovanost jeho zete jej však opět od nepříjemností uchránila. Václav Boudník si zkrátka se svým tcháňem opravdu „užil“ ...

Neohroženost, ráznost a výřečnost Václava Boudníka však zachránila nejen jeho tchána od nepříjemností, ale dokázala zachránit i životy. Přenesme se na konec války. Duben 1945, nádraží v Žihli. Mezi 17. a 27. dubnem se tu postupně sjelo několik evakuačních transportů vězňů z různých koncentračních táborů, tzv. transportů smrti. Stovky a stovky zubožených lidí zavřených ve vagónech, bez jídla, bez pití, bez hygieny. Desítky z nich umíraly či již zemřely, případně byly strážemi SS zavražděny. Apokalyptické výjevy známé nejen odtud. A podobně jako na řadě jiných míst se jim místní české obyvatelstvo rozhodlo pomoci. Stůj co stůj, esesmanům navzdory. S nasazením života a s nejvyšším projevem osobní statečnosti. Nechme vzpomínat jednoho z přeživších vězňů Josefa Běhounka: „Kolem páté hodiny ráno byl přijat ve stanici Žihle vlak o 20 nákladních uzavřených vagónech, byl to náš osendorfský transport. Přesunout tento vlak i další, který přijel již před tímto vlakem a skládal se asi z 48 otevřených nákladních vagónů asi s 1000 vězni, do tehdejšího protektorátu již nešlo, neboť výpravčí kaznějovského nádraží hlásil, že má plno a že nemá volnou kolej na projetí. Marně volali SS hlídající vlaky nadřizené orgány.

Volání bylo bezvýsledné, neboť krátce před dojetím vlaku do Žihle byla železniční trať na Plzeň letecky rozbita. Nezbyvalo tedy nic jiného než přesunout tyto dva vlaky s vězni na slepou kolej. Oba vlaky tedy uvízly v Žihli asi 14 dní. Tyto vlaky byly cestou sledovány partyzány, ale ti se nemohli odvážit

Václav Boudník coby velitel stanice Plasy, rok 1940.

napadnout je proto, že jejich doprovod byl vyzbrojen nejenom pěchotními automaty, ale i kulometry, byl velmi početný a skládal se ze známých hrdlořežů SD a SS. Bylo tedy třeba použít lsti.

První zasáhl železničář Blažek. Od strojvedoucího nákladního vlaku se dověděl, že ve vlcích jsou Češi. Obrátil se o pomoc k mladotickému mlynáři Ježkovi, kterého dobře znal. Tento mlynář se dobře znal s některými plzeňskými gestapáky. Bylo dohodnuto, že Blažek přinese seznam asi osmi vězňů Čechů z tohoto transportu. Blažek pod záminkou, že prohlíží podvozky vagónů, několik jmen se dověděl. Zatím Ježek vyrozuměl o svém úmyslu osvobodit Čechy z transportu četnické strážmistry Boudníka z Plas, Svitáka a Prusíka z Mladotic. Ti všichni přislíbili pomoci. Když Blažek přinesl seznam českých vězňů, napsal Ježek na gestapo v Plzni žádost, ve které vylíčil zásobovací situaci vězňů v Žihli. Zažádal o propuštění osmi vězňů podle jmen, poněvadž prý je potřebuje na práci na polích. Uvedl také, že jsou vysláblí a nemocní. Se žádostí zavezl Ježka strážmistr Prusík na motorce na plzeňské gestapo a po delší poradě bylo žádosti vyhověno a na žádost bylo dáno razítko gestapa. Ale mezitím zjistil Blažek, že je v transportu daleko více Čechů.

Exhumace obětí pochodu smrti v roce 1945 ve Stodu, vlevo V. Boudník.

Ježek se brzy energicky a statečně rozhodl připsat do povolení pod osm jmen doložku: „a všichni ostatní Češi, kteří se nacházejí v transportu.“ Německy na psacím stroji to na četnické stanici v Mladoticích provedl strážmistr Sviták. Když byla žádost takto upravena, sehnali nákladní auto a jeli do Žihle. Vedle Ježka ještě četníci Boudník, Prusík, železničář Blažek, mlynář Patejdl, chalupník Piškule. Vzali si s sebou i potraviny, hlavně chleba a buchty. To bylo večer 26. dubna. Na nádraží v Žihli vyhledali nacistického velitele transportu a předložili mu povolení k vydání vězňů. Ale ten tomu povolení nedůvěřoval, proto si chtěl telefonicky ověřit jeho správnost na plzeňském gestapu. Naštěstí však už všude kolem byl chaos, telefonické spojení nefungovalo, tak se domluvit nemohl. Ale přesto vězně toho večera nevydal pod záminkou, že je již pozdě večer a vydání by způsobilo chaos. Delegaci tedy nezbývalo než se vrátit s nepořízenou.

Celá delegace pak přespala v mlýně u mlynáře Patejdl a druhý den ráno v 5 hodin se opět vypravila do Žihle. Ale ani teď nejevil velitel ochotu vězně vydat. Tehdy se projevila odvaha strážmistra Boudníka. Obořil se na velitele, že si bude stěžovat na gestapu, že nechce jeho rozkazu vyhovět. Jaký byl před gestapem strach ještě v posledních chvílích, dokazuje to, že velitel změkl, a když k tomuto energickému protestu strážmistra Boudníka byla přidána láhev koňaku, šlo již vše lehce. Tak byl tento bojový úkol splněn, když bylo vybráno z vězňů 47 Čechů a Slováků.“

Podle jiné verze zaznamenané vnukem Jiřím Boudníkem dokonce Václav Boudník pohrozil veliteli transportu zbraní: „Nacistický velitel vlakového transportu nechtěl české vězně za žádnou cenu vydat. Když mu děda pohrozil, že neplní rozkaz gestapa, vytáhl pistoli a namířil ji na dědu. Ten ale hbitě sejmul s ramene pušku a její hlaveň strčil esesákovi pod bradu. „Podívej, je konec války. Nebudem si ho kazit, nebo?“ řekl mu děda německy. Napjatá situace byla zažehnána. O lahvi koňaku nepadlo ani slovo.“

Pravděpodobnější však bude verze popsaná verze bez použití zbraně. Buď jak buď, statečným Čechům

v Žihli se podařilo zachránit více jak 42 českých a slovenských vězňů, kteří se následně u místních obyvatel dočkali konce války a osvobození. A jedním z těch, kterým vděčili za své životy, byl i bývalý velitel jindřichovické četnické stanice Václav Boudník, který byl navíc spolu se všemi plaskými četníky od počátku roku 1945 i pomocníkem odbojové skupiny „Kolo na Stěle“, která působila v okolí Manětína, Odlezlů, Nebřezin, Kaznějova, Plas či Kralovic. Dle vyprávění a zápisů v četnické kronice Plas přestřihával dráty telefonního vedení či měnil spolu s dalšími na vlcích cedule s křídovým popisem obsahu a směru, které se zasouvaly do ocelového rámu, který byl připevněn ke každému vozu vlakové soupravy. Tímto prý mátlí německé okupanty a vlaky s vězni posílali na jiné koleje/směry, než bylo zamýšleno.

5. května 1945 dorazila do Plas zpráva o povstání českého lidu a o opětovném zřízení Československé republiky. Na budovu četnické stanice nechal její velitel vyvěsit československou vlajku a spolu s okresním kralovickým velitelem poručíkem Jindřichem Svobodou se snažil uklidnit některé místní horkokrevné občany, kteří hodlali odzbrojovat zdejší německou, silně vyzbrojenou posádku. To se naštěstí povedlo, čímž se zabránilo jistému masakru. Němci z Plas odjeli, ale za městem byli nedostatečně ozbrojenými povstalci o den později stejně napadeni. Němečtí vojáci silnou palbou povstalce rozprášili, přičemž jich několik těžce zranili a jednoho zabili.

7. května 1945 do Plas dojeli Američané a o den později válka skončila. Američtí vojáci se však v rámci dohodnuté demarkační linie brzy stáhli a 10. května dorazili do Plas vojáci Rudé armády. Boudníkovi tehdy bydleli v domě, který sdíleli s řádovými sestrami. A to bylo pro mnohé z rudoarmějců příliš velké lákadlo, jeden z vojáků tak jednu jeptišku znásilnil. Ještě ten den byl však svým velitelem zadržen a na zahradě domu, kde k činu došlo, dostal kulku do zátylku. Odvrácená strana osvobození Rudou armádou, která rozhodně nebyla ojedinelá...

O dva dny poté, 12. května byl Václav Boudník odvelen do Čisté u Rakovníka, kde zakotvil i jeho bývalý jindřichovický podřízený Martin Ouřada. Václav Boudník se zde stal velitelem stanice nově zřizovaného Sboru národní bezpečnosti. Dlouho zde však nevydržel a 26. července 1945 byl jmenován okresním velitelem SNB ve Stříbře. Doba byla ale stále neklidná, jak se můžeme dozvědět z vyprávění jeho vnuka: *„Boudníkovi získali ve městě velký dům po odsunutém sudetském Němci. Během divokých měsíců přerozdělování majetku vyvražděných Židů a vysídlených Němců se někteří komunisté rozhodli získat tento dům. Před vrata přijel žebříňák s partou Revoluční gardy, která měla dědu s rodinou vystěhovat. Děda vyšel před dům s dvojhlavňovou brokovnicí. Ani nebylo potřeba vystřelit jako před válkou na Sudetáky. Vozka práskl bičem do koní a gardisté zmizeli. V domě po válce bydleli pár měsíců američtí vojáci.“*

S neblahou činností Revolučních gard byla zřejmě spojena i činnost jeho předchůdce ve funkci okresního velitele ve Stříbře, vrchního strážmistra Františka Kusnjera, který původně jako velitel stanice v Chrástu pomáhal zbavit Stříbro v květnových dnech roku 1945 nacistické posádky, ale pak byl vyšetřován Obranným zpravodajstvím kvůli údajné spolupráci s plzeňským gestapem na zadržení několika sovětských zajatců. V roce 1946 však zemřel na nádorové onemocnění.

Do obvodu stříbrského okresu spadalo i město Stod, a právě zde se Václav Boudník ještě naplno setkal s hrůzami nedávno skončeného válečného konfliktu. V září 1945 začaly na stodském židovském hřbitově exhumace obětí transportu, pochodu smrti, který na zdejší nádraží dorazil 13. dubna 1945. Řada zesláblých a nemocných vězňů ze Sovětského svazu, Francie, Nizozemí, Československa, Polska a dalších zemí zemřela na útrapy přímo ve vagónech stojících na nádraží, další desítky byly strážemi SS zavražděny. Exhumace těchto obětí, jichž bylo celkem 241, se ve dnech 6. a 7. září účastnil

Okresní velitel SNB Stříbro Václav Boudník, rok 1946.

i Václav Boudník. 9. září pak proběhl důstojný pohřeb těchto obětí nacistické brutality, čemuž přihlíželo na 25 tisíc lidí ze Stodu a širokého okolí. Ztotožnit většinu těl se nikdy nepodařilo...

Válečné události a vzpomínky na ně však pomalu odeznívaly, pro Václava Boudníka a jeho rodinu začal život v novém Československu. V říjnu 1945 byl jmenován poručíkem SNB a mezi dubnem a červnem 1946 vykonal v Praze kurz pro oblastní a okresní velitele SNB. Kromě jiného se tehdy zabýval i odsunem tisíců Němců ze Stříbrska. S největší pravděpodobností nepatřil mezi příznivce tohoto radikálního řešení, k čemuž zřejmě přispěly i přátelské kontakty s řadou německých obyvatel v době jeho působení v Jindřichovicích. I ve Stříbře a okolí si vybudoval mezi Němci řadu kontaktů a udržoval s nimi písemný styk i poté, co se usadili v Německu, z čehož plyne jeho v té době spíše nevšední humánní vidění světa.

Tehdy však opět začaly do lidských osudů zasahovat politické události. Po vítězství KSČ v květnových volbách a sestavení nové vlády začínalo být mnohým postupně jasné, že komunisté hodlají uzurpovat veškerou moc ve státě. A k tomu

První zprava V. Boudník, střelmistr rudných dolů Stříbro, polovina 50. let.

potřebovali mít pod kontrolou zejména ozbrojené složky, nový Sbor národní bezpečnosti nevyjímaje. Nepohodlnými se stávali zejména příslušníci bývalého prvorepublikového četnictva, na které začal být často vyvíjen nepřiměřený nátlak a kteří v mnoha případech začali sbor opouštět. Václav Boudník byl v letech 1946-1947 několikrát prošetřován tzv. očistnou komisí z důvodu, citujeme: „asociální“. U bezpečnosti zatím zůstal, měnící se politické poměry ho nicméně začaly stále více pronásledovat. V září 1946 podniklo v rámci krajského výboru Národní fronty inspekční cestu po západních Čechách několik poslanců parlamentu, vesměs nekomunistů. Byl mezi nimi například i lidovecký poslanec Stanislav Broj, kterého později komunisté v rámci politických procesů popravili. Kromě jiného se komise zabývala zástupcem Václava Boudníka, vrchním strážmistrem Vaněčkem, členem KSČ, jenž měl na příkaz strany zjišťovat politickou příslušnost jednotlivých členů sboru na okresních stanicích. Činil však tak nešikovně, že jeden z příslušníků šel nahlásit svou politickou příslušnost přímo Václavu Boudníkovi. Ten o ničem nevěděl, nicméně celou záležitost nahlásil a dle protokolu „využil proti KSČ“. Poslanec Broj dokonce při vyšetřování uvedl, že tuto skutečnost využije k interpelaci na ministra vnitra Václava Noska (KSČ), neboť SNB by měl být dle jeho slov odpolitizován.

Dějiny Československa však neodvratně směřovaly k nástupu dalšího totalitního režimu, k čemuž došlo v únoru 1948. Poručík Boudník v březnu 1948 zřejmě pod tlakem nových poměrů vstupuje do KSČ. A tehdy si ho všimly zpravo-

dajské orgány, konkrétně oddělení B Zpravodajské správy Generálního štábu, které plnilo funkci vojenské rozvědky a bylo zaměřeno na agenturní průzkum a získávání informací ze zahraničí. Evidentně si zpravodajci všimli jeho kontaktů mezi odsunutým i neodsunutým německým obyvatelstvem a hodlali z nich zpravodajsky těžit. Byl vtipován jako informátor, jenž by mohl zprostředkovat styk s některými odsunutými Němci, kteří by zase mohli mít styky se západními zpravodajskými centrály či mohli být zlákáni ke spolupráci s orgány československými. Konkrétně se jednalo o rodinu jistého dr. Riedla a odsunuté Němky Margarethy Tschiharschové,

jejíž rodiče odsunuti nebyli a bydleli v Touškově. Václav Boudník měl zprostředkovat příjezd Tschiharschové zpět do Československa, její setkání s rodiči a dále podávat informace, které by mohly být zpravodajsky využity. V roce 1949 skutečně několikrát dr. Riedlovi i Margarethě Tschiharschové napsal dopisy, kde se snažil navázat další kontakt, nicméně brzy mu zřejmě celá věc začala být značně nepříjemná. Armádní zpravodajci to s největší pravděpodobností vyutili a spolupráce skončila. Sám Václav Boudník byl 31. března 1950 propuštěn ze služeb SNB a 28. února 1951 dán do trvalé výslužby. Následně začal pracovat jako střelmistr v rudných dolech ve Stříbře, kde setrval až do důchodu. Zřejmě z finančních důvodů však na dolech zůstal i poté, a sice coby vrátný.

Životní pouť posledního velitele četnické stanice Jindřichovice se ve Stříbře uzavřela v roce 1973. ■

Za poskytnuté materiály a fotografie velmi děkuji vnukovi Václava Boudníka, panu Jiřímu Boudníkovi, bez něhož by tento článek nevznikl.

PhDr. Vladimír Bružeňák

Učitel Gymnázia Sokolov od roku 1999, kronikář města Sokolova, historik a badatel především v oblasti novodobých dějin sokolovského regionu. Autor několika knih a článků s touto tematikou.

Oldřich Zajíc z Valdeka

Životní příběh českého šlechtice, purkrabího a zakladatele hradu i kláštera.

Mgr. Jan Škvrňák, Ph. D.

Písemné prameny 13. století zmiňují pouze několik málo správců Lokte, purkrabích na zdejším hradě. Zatímco pro Jaroše z Pušperka (viz minulé číslo) zdejší úřad znamenal spíše ústup ze slávy, pro jeho předchůdce Oldřicha Zajíce z Valdeka šlo o jedno z prvních důstojenství ve službách svému králi. Šlechtic z rodu Buziců toho bezzbytku využil, stoupal po žebříčku moci, začal stavět kamenný hrad i založil augustiniánský klášter.

Oldřicha, syna Oldřichova, písemné prameny přemyslovského věku prvně uvádějí v roce 1242. Dne 7. července na Křivoklátě králi Václavovi dosvědčil založení komendy řádu Německých rytířů v Drobovicích. Latinsky psaná listina mezi předními českými šlechtici uvádí i urozence se jménem a přízviskem Vlricus Lepus, tedy Oldřich Zajíc.¹

Tento mladý muž se o několik let později, v roce 1251 objevuje v okolí mladého markraběte Přemysla Otakara II. už ve dvorském úřadu podčešího (subpincerna). S Přemyslem putuje do Hradce Králové, kde markrabě potvrzuje privilegia Německým rytířům. Písař zde zaznamenal českou podobu jeho přídomku – Zagechec. Lze ho snad

číst jako zdrobnělinu Zajíček. S Přemyslem, tehdy už i rakouským vévodou, se Oldřich objevuje ještě jednou. O rok později svědčí na listině vydané u Znojma, opět v úřadu číšníka, nejspíše tedy pro Moravu.²

Fiktivní podoba Oldřicha Zajíce podle Paprockého.

Smrt starého krále Václava I. a nástup jeho syna Přemysla Otakara II. na český trůn znamenal pro řadu Přemyslových dávnějších soupeřů možnost kariéerního růstu. To platilo i pro mladého šlechtice erbu kančí hlavy, Oldřich řečený Zajíc se na sklonku roku 1253 přesouvá do severozápadních Čech. Nejpozději 20. listopadu, ale asi už v průběhu září nebo spíše října 1253, se Oldřich stává purkrabím na Lokti (Olrico castellano de Loketh) a je jím téměř deset let, do léta 1262. Správa pohraničního hradu pro Oldřicha Zajíce není vrcholem kariéry, ale především odrazovým můstkem pro získání výnosnějšího a prestižnějšího úřadu v centru vlády. Paralelně s plněním purkrabských povinností získává totiž další prestižní důstojenství. Podobně jako dříve na Moravě, tak mezi roky 1256 a 1264 působil v spíše ceremoniální funkci nejvyššího českého číšníka. V tituluře obě funkce spojoval nebo je tak

¹ CDB IV/1, č. 13, s. 75

² CDB IV/1, č. 209, s. 373, č. 244, s. 421.

alespoň písař zapsal, i s latinským překladem slova loket (Vlricus pincerna de Cubito).¹

Z Lokte a dvorské hodnosti už zbýval jen poslední krok k vrcholu Oldřichovy politické kariéry – sice opět do purkrabského úřadu, ale toho nejprestižnějšího v celém království. Jako purkrabí Pražského hradu se Oldřich Zajíc prvně uvádí v srpnu 1265 a působí snad až do své smrti nebo období poměrně krátce před ní, posledně se v úřadu vyskytuje na dokumentu z 19. prosince 1269.²

O Oldřichově pozemkovém vlastnictví mimo střední Čechy toho víme jen málo. Ačkoliv působil ve významné funkci moravského číšníka, není jasné, zda tam skutečně držel nějaké statky. Podobně nejasná je i jeho stopa na Loketsku, kde o jeho tamějším majetku chybí přímé důkazy. V době, kdy Zajíc pomalu opouštěl úřad loketského purkrabího, strohá mluva písemných pramenů vyjevuje, že se už nejméně o dekádu dříve uchytil jinde. Na počátku 60. let jsou známy dva jeho velké organizačně náročné podniky. Oldřich buduje vlastní kamenný hrad a také zakládá vlastní klášter, oboje na jižním Berounsku v oblasti Brd.

Jako přední dvořan v úzkém kruhu elit obklopujících rytířského krále Přemysla Otakara II. nemohl Oldřich zůstat pozadu v nárocích na reprezentaci. Nezbytnou podmínkou jeho prestiže se stala stavba sídelního kamenného hradu, který v souladu s dobovou módou pojmenoval německy – Valdek (Wald Eck, tedy Lesní kout). Tato zřícenina, dodnes ležící okraji bývalého vojenského prostoru Jince, zůstává svou mohutnou válcovou věží nesmazatelným symbolem jeho rodu. Předchozí generace historiků, kastelologů a archeologů se domnívaly, že tento bergfrit vznikl už v počáteční fázi hradu, nechal ji postavit zadavatel stavby Oldřich. Až František Záruba si všiml zazděné špalety v boční zdi hradního jádra, která naznačovala, že východní roh hradu včetně věže je mladší.

Původně hrad vznikl jako bezvěžový, se zhruba obdélníkovým jádrem obehnaném silnou plášťovou zdí. V západním

rohu zeď kopírovala trojúhelníkovým výběžkem skálu a vymykala se tak zhruba pravouhlému půdorysu. Na opačném konci hradního jádra stál poměrně velký palác, obytná budova o rozměrech zhruba 20 x 10 metrů. Původní vstup do hradu se nacházel na východní straně. Dendroanalýza nalezeného zbytku trámu, umožňuje stavbu hradu položit do přelomu 50. a 60. let, ke skácení stromu došlo v roce 1252. Ještě ve 13. století, ale spíše až po smrti Oldřicha, došlo k rozšíření hradu. Původní vstup byl zazděn a od tohoto místa až k severozápadnímu rohu došlo k postavení další hradby, nová brána se nacházela v severní zdi. Zmiňovanou věž František Záruba klade až do počátku 14. století.³

Oba stavební a zakladatelské počiny prozrazuje listina pražského biskupa Jana kladená ke dni 13. května 1263 (jedná se ovšem pozdější falzum), která měla být vydána na novostavbě hradu Valdek. Katolický hierarcha zde potvrzuje Oldřichův zakladatelský počín několik kilometrů vzdušnou čarou od Valdeka a vysvětluje klášterní kostel. Pozdější augustiniánský klášter Svaté Dobrotivé v dnešním Zaječově tehdy vznikl v místě zvaném Ostrov (Insula) a pozdější výklad v jeho založení vidí Oldřichovo poděkování Bohu za to, že přežil vítěznou bitvu u Kressenbrunnu v létě roku 1260. Fundátor klášter augustiánů-emeritů (poustevníků) vybavil vesnicemi Ostrov, Kvaň a svými majetky ve vzdálenějších Všeradicích.⁴ Klášterní kostel biskup Jan zasvětil Zvěstování Panny Marie, snad až v roce 1327 augustiniáni získali ostatky sv. Benigny (česky Dobrotivé), podle níž několikrát zrušený klášter nese jméno do dnešních dní.

Pověst o založení kláštera na počátku 17. století zaznamenává historik, heraldik a genealog polského původu Bartoloměj Paprocký z Hlohola a Paprocké Vůle. Oldřichovi se jedné noci zjevili dva muži nádherné postavy. Ti jej zázračně přenesli z jeho hradu do hlubokého lesnatého údolí, kde spatřil postavu nevídané krásy – samotnou Pannu Marii. Duchovní doprovod mu vysvětlil, že jde o Matku Boží, ke které se Oldřich často modlil, a tlumočil mu nebeský příkaz: právě na tomto místě musí nechat vystavět klášter. Poté, co vidění

¹ CDB V/1, č. 3, s. 36, č. 337, s. 504, č. 103, s. 178, č. 410, s. 612.

² CDB V/1, č. 452, s. 668, CDB V/2, č. 598, s. 192.

³ ZÁRUBA, František: Valdek – příspěvek k poznání stavebního vývoje hradu. In: Časopis Společnosti přátel starožitností. Praha, 2012, roč. 28. č. 1. s. 204–209. https://www.academia.edu/7845821/Valdek_příspěvek_k_poznání_stavebního_vývoje_hradu_In_Časopis_Společnosti_přátel_starožitností_2012_3_4_197_209

⁴ CDB V/1, č. 381, s. 565–567.

Hrad Valdek, foto J. Boukal

zmizelo, se Oldřich ocitl zpět u hradní brány, k údivu vrátného, který jej celou noc nespustil z očí. Druhého dne se Oldřich z Valdeka vydal do Prahy za králem Přemyslem Otakarem II. aby získal povolení k založení rodové fundace. Den po svátku Zvěstování Panny Marie, tedy 26. března skutečně klášter založil a pozval do něj augustiniány. Dále Paprocký cituje listinu o založení kláštera z 2. dubna 1263 a následné potvrzení pražským biskupem Janem, kterou od něj převzala moderní historiografie.

Zdá se ovšem, že založení kláštera mohlo být komplikovanější a lze ho klást do starší doby. Původně klášter nemusel být augustiniánský, ale vilemitský. Řád, který se nikoliv bez protestů a kontroverzí později s augustiniány spojil, vznikl na počátku 13. století v Itálii a do Čech přichází kolem poloviny století. Papežská bula z roku 1266, která řeší, které kláštery mají být vilemitům navráceny a které nikoliv, uvádí ve druhé skupiny Pivín a “de Insula sancte Marie Pragensis dioecesis”. Je tedy možné, že klášter v Zaječově mohl vzniknout dříve a s jiným řádem.¹

¹ MAUR, Eduard: Vilemitská epizoda v Čechách, in: Od knížat ke králům, Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, ed. E. Doležalová, Praha 2007, s. 237-253.

² PAPROCKÝ Z Hlohol, Bartoloměj: Diadochus, tj. posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech třech stavů slavného království českého, to jest panského, rytířského a městského, Praha, 1602, s. 67-68.

³ GERLEOVÁ, Jana: Páni z Valdeka a jejich sídla do poloviny 14. století. Minulost Berounska. 19, 2016, s. 11–54.

Kromě popisu vzniku kláštera renesanční historik Bartoš Paprocký osvětluje také rodové poměry Oldřicha Zajíce z Valdeka, ten měl mít dvě manželky, první Bohuvlastu, na jejímž věnu založil augustiniánský klášter. Druhá Zajícova manželka se měla jmenovat Alžběta ze Svinař a výrazně svého manžela přežila, umírá až v roce 1321. Paprocký zná také rok úmrtí Zajíce z Valdeka, podle údajné klášterní knihy Liber Beneficiorum se tak mělo stát v roce 1271.² Zatímco manželky a také syna Oldřicha (+1281) nelze ověřit ze soudobých pramenů, letopočet úmrtí nemusí být daleko od pravdy.

Historici, počínaje Augustem Sedláčkem, se domnívají, že Oldřich byl otcem mělnického probošta Budislava a měl ještě jednoho syna se vztahem k severním Čechám. Měl jím být významný hodnostář doby Václava II. a jeden z oponentů mocného Závíše z Falkenštejna jménem Zbyslav či Zbislav z Třebouně. Zbyslav se podle Valdeka nikdy nepsal a ani není zachycen jeho vztah k Oldřichu Zajícovi, příbuznost naznačují jen nepřímé indicie. Pán na Třebouni se na počátku 70. let stal pražským purkrabím. Jeho syn Vilém Zajíc sídlil na Valdeku, nejpozději v roce 1315. Loketský purkrabí Oldřich Zajíc z Valdeka se tak stal zakladatelem jedné z větví významného českého rodu Zajíců. Rodu, který v následujících desetiletích a staletích výrazně ovlivňoval celozemské dějiny.³ ■

Mgr. Jan Škvrňák, Ph. D.

Mgr. Jan Škvrňák, Ph. D. skončil na Masarykově univerzitě v Brně doktorský studijní program České dějiny v roce 2021 a bakalářský program Polský jazyk a kultura v roce 2013, v současnosti působí na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a Akademii Věd. Vědecky se zabývá sociálními a hospodářskými dějinami středověku, středověkou šlechtou, polskými dějinami a také digital humanities.

Kraslické mlýny: část druhá

Historie vybraných kraslických mlýnů, jejich vývoje a zániku.

Filip Beněš

Vnávaznosti na první díl našeho seriálu o kraslických mlýnech, který vyšel v minulém čísle, se vracíme opět do údolí hornického městečka, kde mimo Panského mlýna, „Herrenmühle“ fungovalo po mnoho staletí několik dalších mlýnů. Na pár jejich zástupců se zaměříme i v dnešním díle.

Kupferhammermühle čp. 600

Tento nejseverněji položený mlýn se nacházel v místech dnešní křižovatky na Svatavské cestě, přímo pod budovou nově dokončené haly firmy MHZ Hachtel (dostavěna roku 2025). Přestože jeho historie nebyla nikterak dlouhá, je rozhodně záhodno se u něj pozastavit. Pozemky s loukami, na kterých mlýn stál, získal roku 1694 **Georg Dotzauer** společně s nabytím práv k Panskému mlýnu¹. V té době se na tomto místě nacházel náhon a zřejmě již nefunkční **hamr na měděnou rudu** nejasného stáří (některé zdroje uvádějí vznik roku 1590 ve spojitosti s Johannem Boxbergerem). Jeho existence byla spojena především s okolní hornickou činností, jelikož v jeho těsném sousedství se nacházelo několik středověkých štol, jejichž pozůstatky lze v terénu nalézt dodnes. Jedna z nich se nacházela přímo za zastávkou „Kraslice-Pod vlekem“ a ještě donedávna byla přístupná. **Roku 1789** využili potenciál tohoto místa Georgovo právnuci **Heinrich Anton** a **Josef Ignác Dotzauerovi** a vybudovali zde zcela nový mlýn zvaný „Kupferhammermühle“, jehož název se stále odkazoval k původnímu mědnému hamru. Roku 1796 došlo k majetkovému vypořádání mezi oběma bratry, kdy Heinrichovi zůstal Panský mlýn a Josef Ignác převzal Kupferhammermühle včetně doplatku 1000 zlatých. Další záznamy se však nedochovaly. Dle informace z vodní knihy byl v roce 1873 mlynářem Konrád Dotzauer a to zřejmě

Výřez z mapy stabilního katastru 1842.

Pohled na místo, kde stával Kupferhammermühle. 2025.

až do **osudného požáru** roku 1884. Spáleniště s náhonem a parcelou bylo později zakoupeno rodinou Leonhardt, která na místě postavila novou pilu. Někdy po roce 1920 pak budovu koupila pro své účely nedaleká továrna Stark a Köstler. Po druhé světové válce přestaly být budovy postupně využívány. Značná část areálu byla pobořena mezi lety 1953-1956. Poslední zbytky byly zdemolovány po roce 1960. Dnes se na jejich místě nachází zahrada a dvojgaráž.

¹ viz článek Kraslické mlýny: příběh Herrenmühle v Časopisu SOKOLOVSKO 2/2025

Přesná podoba mlýna je však v podstatě neznámá, jelikož se z místa nedochovaly žádné fotografie ani dobové pohledy. Z ortofotografických map lze usuzovat, že se jednalo o podlouhlý objekt se sedlovou střechou, který tvořil součást menšího dvora. Není však vůbec jisté, jednalo-li se o přízemní nebo patrový dům. K mlýnu byla přiváděna voda takřka 900 m dlouhým náhonem z řeky Svatavy, který začínal v místech za mostem na silnici č. 210 a vedl v linii dnešní komunikace mezi zahrádkářskou kolonií a továrnou MHZ Hachtel. Do současnosti se v terénu nedochovaly žádné znatelné pozůstatky.

Knappschaftmühle čp. 440

Tento mlýn představuje v kontextu Kraslic velmi zajímavou záležitost. Pojem Knappschaftsmühle lze do češtiny přeložit doslova jako „Havířský mlýn“ nebo „Bratrský mlýn“. Pro pochopení této problematiky je nutné vysvětlit si výraz **Knappschaft**. Jeho význam je v českém prostředí „hornické bratrstvo“ či „bratrská pokladna“, což odkazuje k historickému označení pro společenství horníků, které se často vyskytovaly v horních městech¹. Tato uskupení sloužila jako raná forma sociálního zázemí, sounáležitosti a zdroj obživy pro havíře a jejich rodiny. V kontextu tehdejší doby tak mohlo jít v podstatě o „pojišťovnu“, ale zároveň i nástroj kontroly. Horníci měli své uniformy, tradice, pokladny, ranhojiče, systém sociální podpory nebo vlastní soudy. V případě úmrtí horníka nebo jiné nouze byly rodině poskytnuty dary. Pokud se však horník choval během života nevhodně (opilství, rvačky), mohl být z bratrstva vyloučen a ztratil tak nárok na jakoukoli pomoc. V případě bratrských mlýnů pak šlo o přednostní právo na zvýhodněné mletí a nákup mouky.

Počátky mlýna jsou, tak jako v jiných případech, neznámé. Nicméně z kusých informací lze jeho vznik datovat minimálně k **roku 1600**. Dle záznamů Berní ruly z roku 1654 byl jako mlynář označován jistý **Kaspar Fischer**. Dalším doloženým mlynářem se stal Johann Andreas Riedl (?-1803), který zakoupil mlýn někdy před rokem 1770, čímž položil základ nové mlynářské dynastii. Sám Johann Andreas pocházel ze statkářské rodiny z nedaleké Krásné, ale není zcela jasné, jak ke svému majetku přišel. Rodinné žezlo po jeho smrti převzal Franz Josef Riedl st. (1772-?) a Franz Josef

Výřez z mapy stabilního katastru 1842.

Pohled na zadní stranu Knappschaftmühle čp. 440 v 70. letech 19. století.

Skica původní podoby, autor neznámý.

Riedl ml. (1805-1870). Posledním mlynářem byl Vinzenz Riedl (1822-1902)² během jehož působení došlo **11. listopadu 1894 k požáru** mlýna, který zcela shořel a nebyl již obnoven.

Vzhled mlýna je naštěstí zachycen na dobové malbě a jedině dochované fotografii z 80. let 19. století. Jednalo se o soubor převážně dřevěných budov, který se skládal z objektu mlýnice

¹ Např. Jáchymov, Horní Blatná, Abertamy nebo saský Freiberg, Marienberg atd.

² Rodná přezdívka (tzv. Hausname) byla „Mühlvinz“. Tyto přezdívky byly v místním regionu velmi běžné a hojně užívané (častokrát více, než pravá jména). Dalo se tím vyvarovat záměnám často velmi podobných jmen.

Pohled na místo, kde až do roku 1894 stával mlýn Knappschaft. Roku 1895 byla na jeho místě vystavěna továrna F. X. Hüllera.

a různých stodol. Samotný mlýn tvořila dvojpodlažní budova s roubeným přízemím a hrázděným podlažím se sedlovou střechou krytou šindelem. Na jižní straně přiléhal k domu objekt kamenné mlýnské lednice¹ s vodním kolem na horní vodu do které byl ze strany kopce přiveden náhon tzv. dřevěnými vanktroky. Samotný náhon využíval vodu z Bublavského potoka a začínal mezi domy čp. 884 a čp. 835².

Spáleniště posléze zakoupil místní průmyslník **F. X. Hüller**, který zde roku 1895 vystavěl novou továrnu na hudební nástroje, která zachovala původní mlýnský náhon k pohonu svého zařízení. Ten se ve svém oboru pohyboval již od roku 1882. Na přelomu století se jeho podnik dynamicky rozvíjel a kolem roku 1911 již zaměstnával přibližně 200 pracovníků. Do vedení firmy postupně vstoupili Hüllerovi zetové, známý nástrojař **Anton Riedl** a zámečnick **Ernst Modl**, čímž vznikl rodinný podnik pod názvem **F. X. Hüller & Co.**

Společnost se proslavila výrobou široké škály dechových nástrojů, od trubek až po unikátní jazzofony, které prodávala pod značkami Professional, Champion a World. Slibný rozvoj přerušila druhá světová válka, během níž musela továrna povinně vyrábět součástky pro letadla a vojenské vybavení. V roce 1945 byl majetek firmy konfiskován a začleněn do

národního podniku Amati. Jediný přeživší partner, Ernst Modl, obnovil výrobu v roce 1950 v západoněmeckém Neustadtu (Aisch) pod značkou EMO, kde pokračoval v tradici až do své smrti v roce v 70. letech.

Budova továrny byla po válce přeměna na zázemí Státních statků (STS) a v jejím sousedství byla v souvislosti s výstavbou sídliště Kraslice-Sever zřízena betonárka. Původní vzhled budovy byl poznamenán násilnou úpravou v 70. a 80. letech, kdy bylo odsekána ozdobná fasáda a vybourány nové okenní otvory. V současnosti slouží objekt jako ubytovna, zatímco zbytek areálu má technické využití. V terénu za budovou jsou dodnes patrné pozůstatky vodního náhonu.

Korbmühle čp. 514

Datum příchodu mlynářské rodiny Korbů do Kraslic je odhadováno přibližně v polovině 17. století. Zakladatelem kraslické větve se stal rodák z nedaleké Přebuzi **Gabriel Korb**, který se živil jako mlynář. Jeho následovníci Gottfried Korb (1665-1692), Johann Georg Korb (1684-1746) a Johann Andreas Korb (1726-1781) jsou v kraslických matrikách rovněž uváděni jako mlynáři. Poslední zmiňovaný se navíc přiznal roku 1785 do další mlynářské rodiny díky sňatku s Marií Zuleger. Johann Andreas Korb dle záznamů zemřel v čp. 344³, což s jistotou potvrzuje příslušnost ke Korbmühle. Živnost po něm dále dědí Andreas Alois Korb (1764-1840) a následně jeho syn Josef Alois Korb (1802-1880), který byl zároveň jedním z významných funkcionářů místních ostrostřelců. Rodinné žezlo předal svému synovi **Wenzelu Korbovi** (1832-1911), který zároveň představuje posledního zástupce tohoto mlynářského rodu. Jeho potomci již v mlynářské tradici nepokračovali, což bylo zapříčiněno několika faktory. Tomuto druhu podnikání se ve druhé polovině 19. století pomalu přestalo dařit a tak Wenzel založil společně se svým švagrem **Josefem Soukupem**⁴ nové podnikání. V těsném sousedství mlýna společně vybudovali

¹ Mlýnská lednice je technický termín. Jedná se často o kamenný objekt přepadu či koryta, který sloužil k usměrnění přívodu vody na mlýnské kolo. Z lednice pak vycházela prostupem ve zdi hřidel vodního kola do prostoru mlýnice. Jde prakticky o nejvíc exponované a vlhké místo mlýna, které bývá částečně pod vodou.

² Bývalá továrna na hudební nástroje Anton Riedl.

³ Číslo popisné 344 odpovídá prvnímu tereziánskému číslování z roku 1772. Nicméně již roku 1808 se centrální komise usnesla k novému přečíslování všech domů ve městě a mlýnu bylo uděleno nové číslo popisné 514. Shodou náhod se dochovaly původní seznamy s nově přidělenými očíslováními.

⁴ Josef Soukup si vzal dne 24. února roku 1868 Wenzelovu mladší sestru Marii (1840-1904), se kterou měl několik dětí.

Výřez z litografie zobrazující Korbmühle. Přibližně 70. léta 19. století.

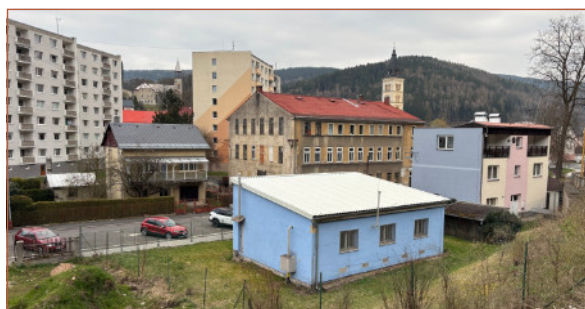
Idealizace mlýna z jižní strany; kresba Filip Beneš 2025

třípodlažní továrnu na výšivky pod názvem **Soukup und Korb**¹. Wenzelův syn Adolf Korb se pro změnu vyučil v Chemnitz hodinářem a po návratu do Kraslic si založil vlastní dílnu.

Další ranou pro provoz mlýna bylo budování železničního spojení mezi Dolním nádražím a Klingenthalem v letech 1884-1886, které si vynutilo stavbu horního nádraží². S tím byla spojená nutnost vybudovat velký zářez do kopce Krawanzenberg³ společně s ohromným tělesem náspu. Těmto terénním úpravám padlo za oběť několik domů. Samotná budova mlýna měla štěstí nicméně musel být zasypán náhon, který vedl pod patou kopce. Jeho zasypáním v podstatě skončil provoz mlýna a rodina byla nucena přeorientovat se na jiný zdroj obživy. Z korespondence mezi vedením Buštěhradské dráhy a městem vyplývá, že těleso náspu železničního tělesa

Snímek zachycující budovu mlýna čp. 514 ve směru od Svatavy. 70. léta 19. století

Pohled na místo, kde stával mlýn. V pozadí budova továrny Soukup a Korb; 2025

zasáhlo velmi těsně do prostor mlýnských budov. Například při obchůzce ze dne 27. dubna 1885 bylo dohodnuto, že zadní část budovy čp. 514 má být vykoupena (vyvlastněna pro účely dráhy) a zbořena. Skalní sklep, který se za touto budovou nacházel, mohl být ponechán v původním stavu a přesypán tělesem nové komunikace k nádraží. S tímto rozhodnutím vyjádřili Korbovi souhlas.

Jedním ze zdrojů obživy se po roce 1885 stalo rozprodávání parcel. Některé z nich se nacházely v místech někdejších polí, které rodina od nepaměti vlastnila. Ještě zhruba před rokem 1888 byl prakticky celý pravý břeh Svatavy nezastavěný a město projevilo zájem v této lokalitě vystavět novou moderní čtvrť včetně výstavní budovy Hudební školy. Na návrhu parcelace se tehdy podílel i samotný Otto Ehlen. Další pozemky rodina vlastnila v trase plánované železnice a které

¹ Budova čp. 846 se dodnes nachází v ulici Pod Nádražím. Po roce 1945 sloužila jako galvanizovna národního podniku Amati a v 70. let byla adaptována pro potřeby Technických služeb. Po roce 2012 byla opuštěna a zakoupená soukromým vlastníkem. Dnes se v ní nalézá truhlárna a byt.

² Nová stanice nesla názvy „Horní nádraží“ a později také „Hlavní nádraží“

³ Kopek nad mlýnem Korbmühle nesl až do roku 1945 název Krawanzenberg, který se odkazoval k historické postavě Caspara Crabanze.

Výřez z mapy stabilního katastru 1842

pro tento záměr odprodala. Po vystavění nových domů a vytvoření komunikace převzala ulice název Korbwiese (Korbova louka) odkazující se na původní majitele. Ten jí vydržel až do roku 1945, kdy byla přejmenována na Americkou¹.

Na základě evidence z roku 1945 bydlelo v bývalém mlýně minimálně 10 lidí², což poukazuje na fakt, že v této době sloužil jako bytový dům. Majitelka Natalie Korb³ byla hlášena v Podbořanech a o její majetek se starali její příbuzní. Roku 1946 se dostal mlýn čp. 514 i s přílehlými pozemky do národní správy Alfréda Růžičky. Další osud byl opět stejný jako u jiných domů v centru. Objekt **byl zlikvidován mezi roky 1946-1947**. Do dnešních dnů se dochoval pouze původní tesaný sklep s pramenem pod nádražní cestou, který unikl likvidaci v roce 1885. Na místě mlýna se dnes nachází plynová regulační stanice z 80. let 20. století.

Snad jen zázkakem se dochovala projektová dokumentace ze 30. let 20. století, která nám alespoň částečně dovolí

Půdorys přízemí mlýna čp. 514 po adaptaci z roku 1927

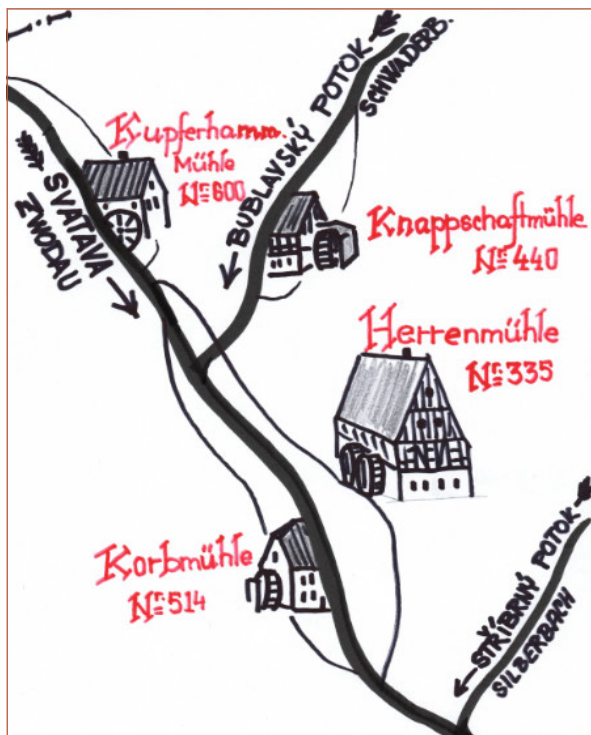
nahlédnout do interiéru mlýna, přestože měl v této době již zcela jiné využití. Na základě výkresů a dobových fotografií se jednalo o částečně dvojpodlažní zděný klasicistní dům s polovalbovou střechou krytou břidlicí. Ve středu masivního nepodsklepeného přízemí byla předsiň se schodištěm, z níž se vlevo vcházelo do prostoru bývalé mlýnice a vpravo do obytných prostor. Přímo za chodbou se pak nacházel zaklenutý prostor prádelny (nejspíše bývalá černá kuchyně) ze kterého se dále procházelo do dvou klenutých komor a prostor skladu. Druhé podlaží bylo částečně zděné a hrázděné (hrázdění nebylo přiznáno a bylo opatřeno omítkou). Půdorys druhého patra se sice nedochoval, ale s největší pravděpodobností do něj původně zasahovala mlecí technologie. Dům měl celkem nešťastné umístění, jelikož značnou částí půdorysu zasahoval do profilu ulice. To také do značné míry zapříčinilo jeho okamžité odstranění v poválečných letech.

V sousedství stával solitérní dům čp. 631 se zahradou, který sloužil k obytným účelům mlynáře a jeho rodiny, což bylo

¹ Americká třída byla posléze přejmenována na Gottwaldovu. Ta vydržela až do počátku 90. let, kdy byla přejmenována na Pod Nádražím.

² 3 členové rodiny Förster, 4 členové rodiny Seidl a 3 členové rodiny Weigl

³ Natalie Korb (roz. Kohlert) byla manželkou lékárníka Josefa Wenzela Korba, který byl bratrancem hodináře Adolfa Korba. Do Kraslic přestěhoval někdy před rokem 1897 ze severočeské Lindavy, kde se roku 1868 narodil (jeho otec odešel do severních Čech za prací ve sklárně). Později pracoval jako lékárník v Podbořanech, ale ve 20. letech byl opět zpátky v Kraslicích, kde nakonec roku 1926 zemřel na srdeční selhání.

Skica polohy mlýnů, kterým se věnuje dnešní díl.

tehdejší zvyklostí. Jednalo se opět o jednoduchý dvojpodlažní klasicistní dům s polovalbovou střechou, jehož zadní stěna tvořila zeď koryta Svatavy. I tento dům postihl podobný osud jako sousední mlýn a byl zlikvidován mezi lety 1955-65. Do areálu dále náležel obytný dům s roubenou stodolou nejasného stáří. Oba objekty byly s největší pravděpodobností zdemolovány v souvislosti se stavbou železnice. Na jejich místě byl okolo roku 1937 vystavěn nový zděný dům čp. 1659, na jehož zahradě se nachází zmíněný skalní sklep. K pohonu mlýna sloužilo jedno mlýnské kolo na spodní vodu, která byla přiváděna 500 m dlouhým náhonem. Ten začínal jezem u mostu za dnešním obchodním domem Albert (čp. 1913) a procházel okolo úpatí svahu. Díky jeho zasypání v letech 1884-1886 nejsou dnes po náhonu patrné žádné stopy. ■

Filip Beneš

Narodil se v Kraslicích, kde žije podstatnou část života. Mnoho let jej provází zájem o historii města, zejména o jeho vývoj od poloviny 19. století do druhé poloviny 20. století, a o významné kraslické osobnosti. Zaměřuje se především na předválečné a poválečné období, a to jak z hlediska původních obyvatel a průběhu odsunu, tak i nově přichozích dosídlenců.

Příběh saxofonu „TONEKING“ se sériovým číslem 18830

Příběh kraslického saxofonu a historie jeho výrobců.

Stanislav Meisl

V letošním roce získal Spolek přátel města Kraslice darem od dcery Cassandry po jejím nedávném zesnulém otci Danielu Ebenstreitovi z Austrálie vzácný saxofon, který kdysi zakoupil od muzikanta z Brisbane. Podle označení a sériového čísla je zřejmé, že nástroj vyrobený v národním podniku Amati Kraslice by mohl pocházet z pozdních 50. nebo raných 60. let 20. století. Dokládá to rovněž vyrytý text „Made in Czechoslovakia“. Přesné určení roku výroby je poměrně složité, protože se tehdy nevedly veřejně dostupné výrobní registry. Saxofon je také opatřen označením „JKG – THE BEST IN THE WORLD“, které ovšem používala zřejmě již ve 20. letech 20. století firma Julius Keilwerth Saxophone.

Saxofon vynalezl belgický nástrojař Adolphe Sax. Jeho záměrem bylo vytvořit takový hudební nástroj, který by kombinoval sílu žesťových nástrojů s hbitostí a zvukovou kvalitou dřevěných dechových hudebních nástrojů. Nástroj si nechal patentovat 28. června 1846 v Paříži. Pod jeho vedením byla o 11 let později otevřena na pařížské konzervatoři saxofonová třída. Na počátku 20. století se s rozvojem jazzu saxofon uplatnil naplno a brzy se stal jedním z nejdůležitějších sólových hudebních nástrojů. Později si našel cestu i do dalších hudebních žánrů. Dnes se používá v mnoha hudebních stylech, od klasické hudby, přes vojenské kapely až po jazz, rock and roll, blues či pop.

Pan Daniel Ebenstreit.

Převzetí daru – saxofonu předsedou Spolku p. Mikou Otakarem.

Podepsání darovací smlouvy na saxofon.

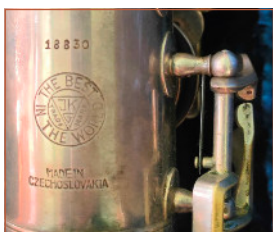
Darovaný saxofon Toneking č. 18830.

K nejvýznamnějším oblastem výroby hudebních nástrojů v první polovině 20. století v Evropě patřila města Klingenthal, Markneukirchen a tehdejší Graslitz (dnešní Kraslice). Mezi jednotlivými výrobci v těchto městech existovalo velmi úzké obchodní a hospodářské propojení. Saxofony se vyráběly z komponentů od více výrobců, proto není zcela jednoduché určit konkrétního výrobce pro daný kus.

Počátky výroby hudebních nástrojů se v Kraslicích datují již do 17. století. Výroba saxofonů začala v roce 1900 ve firmě V. Kohlert & Söhne. Dalšími významnými výrobci byly firma F. X. Hüllera a právě již zmíněná firma Julia Keilwertha. Vznikaly však i další výrobní provozy a dílny. Celková výroba rostla až do vypuknutí druhé světové války. Poté byla většina výrobců nucena přejít na válečnou výrobu.

Julius Keilwerth se narodil v dubnu 1894 v Kraslicích. Pocházel z hudební rodiny a jeho otec Johann Baptist Keilwerth patřil ke kraslickým výrobcům hudebních nástrojů. Měl ještě tři bratry, přičemž všichni se vyučili ve výrobě

hudebních nástrojů. Mladý Julius po vyučení pracoval v místní firmě Kohlert, pro kterou navrhoval různé varianty saxofonů. V roce 1914 musel narukovat. Po skončení Velké války se vrátil zpět do Kraslic a začal spolupracovat s Friedrichem Schimmerem, místním výrobcem klarinetů. Asi v roce 1920 si se svým bratrem Maxem založili dílnu na výrobu těl saxofonů, které dodávali firmám F. X. Hüller a Adler. Svou vlastní společnost „Julius Keilwerth Saxophone“ si založil přibližně o pět let později. Zpočátku vyráběl altové a tenorové saxofony, poté i soprány, barytony a basové saxofony. Díky velmi vysoké kvalitě vyráběných nástrojů si mohl nechat v roce 1930 postavit novou továrnu na adrese Silberbachstrasse 1348 (dnešní Havlíčkova ulice) v Kraslicích. Tehdy zaměstnával asi 100 pracovníků a přibližně dalších padesát pro něj pracovalo z domova. Navzdory celosvětové hospodářské krizi jeho společnost nadále rostla. V roce 1937 továrnu ještě rozšířil. V následujícím roce bývá firma řazena k největším výrobcům saxofonů v Evropě. Saxofony vyvážel do 22 zemí světa a v roce 1940 zaměstnával 150 zaměstnanců. Mezi proslulé modely patřily saxofony s označením „Toneking“ a „The New King“, které byly charakteristické svým silným a výrazným zvukem. Oblíbené byly především u jazzových, swingových a R & B hudebníků. Keilwerthova firma vyráběla i hudební nástroje, které se prodávaly pod jinou značkou. O výrobě v jeho firmě za druhé světové války není příliš informací. Navíc nacistický režim saxofon a hudební žánry s ním spojené považoval za „kulturní hrozbu“, a proto byly cílem masivní propagandy a perzekuce. Jazzovou a swingovou hudbu vnímal jako symboly

Saxofon VČ 18830, JKG The Best in The World (detail).

Saxofon Toneking, Amati Kraslice (detail).

amerického kapitalismu a označoval ji za „zvrhlou“. Po skončení války se v září 1945 společnost J. Keilwertha stala spolu s ostatními kraslickými firmami součástí nově založeného družstva výrobců hudebních nástrojů Amati. To převzalo technologie, strojní vybavení i některé zaměstnance. V roce 1948 bylo družstvo zestátněno. Národní podnik Amati Kraslice vyráběl saxofony podle původních modelů firmy J. Keilwertha, a to jak „JKG“, tak i označení „Toneking“ včetně sériových čísel asi až do počátku 60. let 20. století.

Keilwerthova rodina byla na podzim 1946 nucena Kraslice opustit a tehdy 52letý Julius se svou manželkou Franziskou (50), synem Josefem (27), snachou Hildou (22) a vnukem Gerhardem (1) se vystěhovali do Německa. Nejprve odjeli do severního Hesenska a později se usadili v Nauheimu poblíž Frankfurtu nad Mohanem. Zde v lednu 1947 zahájila jeho nová firma svou činnost. Zpočátku jen s pěti zaměstnanci saxofony pouze opravovali. O dva roky později firmu přestěhoval do nových prostor a poté i otevřel pobočku v 5 km nedalekém Gross – Gerau. V roce 1953 zaměstnával kolem 80 pracovníků, přičemž většina z nich pocházela z Kraslic.

Julius Keilwerth.

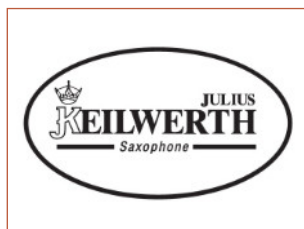
Kromě saxofonů jeho firma vyráběla v pozdějších letech také jazzové trubky a trombóny, pozouny, kornety a křídlovky. Zabýval se rovněž opravami všech druhů dechových hudebních nástrojů. Julius Keilwerth měl vždy blízko k jazzovým hudebníkům a neustále

je zapojoval do výzkumu a vývoje své značky. Zvyšoval tím tak kvalitu svých hudebních nástrojů a zároveň rozšiřoval svou nabídku.

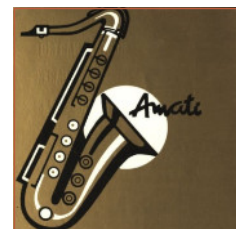
V roce 1954 podal Julius Keilwerth na společnost n.p. Amati Kraslice žalobu, která se týkala neoprávněného používání názvů „Toneking“ a „The New King“, dále jeho loga a sériových čísel saxofonů. Zástupci Amati tvrdili, že jako právní nástupce dřívějších kraslických výrobců hudebních nástrojů mají právo používat obě značky. Spor trval až do roku 1955, kdy příslušný soud rozhodl, že názvy i logo může nadále používat pouze Keilwerthova firma. Společnosti Amati naopak jejich používání zakázal.

Továrna J.Keilwertha v Kraslicích, dnes Havlíčkova ul., čp. 1348.

Logo firmy Julius Keilwerth Saxophone.

Logo společnosti Amati Kraslice, 50. léta 20. století.

V roce 1962 firmu převzal jeho syn Josef. Ve stejném roce Julius Keilwerth zemřel ve věku 68 let. V letech 1982 až 2007 firmu řídil jeho synovec Gerhard Julius. V roce 1989 firmu koupila společnost Boosey & Hawkes a v roce 1996 ji sloučila se společností Schreiber. V roce 2003 byla prodána společnosti The Music Group, o tři roky později se však rozpadla a nově založená „Schreiber & Keilwerth“ se stala samostatnou společností. Vedení zůstalo v Nauheimu, ale výroba se přesunula do Markneukirchenu. V roce 2007 potomek rodiny Keilwerthů společnost opustil a založil nový provoz na výrobu saxofonů v Nauheimu. V březnu 2010 firma „Schreiber & Keilwerth“ podala návrh na zahájení insolvence a 1. srpna t. r. ji následně zakoupila společnost Buffet Crampon.

Závěrem bych rád zmínil, že Spolek přátel města Kraslice plánuje v roce 2026 zorganizovat po dohodě s významným sběratelem starých hudebních nástrojů panem Jaromírem Růžičkou z Mnichovic u Prahy v kraslické „hrázděnce“ výstavu dobových hudebních nástrojů vyrobených v Kraslicích. ■

Stanislav Meinl

Stanislav Meinl, narozen roku 1972 v Kraslicích, absolvent Gymnázia Sokolov, pracuje jako vedoucí výroby ve společnosti Nelan, spol. s r. o. Zajímá se zejména o historii oblasti Kraslicka.

Regulace řeky Ohře

**Historie regulace Ohře
kvůli ochraně dolů a města.**

Celým sokolovským uhelným revírem protéká řeka Ohře, která se za povodní široce rozlévala a způsobovala značné potíže v dolech. V 19. a 20. století bylo nutno realizovat řadu staveb, aby umožnily bezproblémovou, bezpečnější a vyšší těžbu uhlí. Nejprve byla k odčerpávání přívalových a hlubinných vod instalována výkonná parní čerpadla. Nicméně ani ta nedokázala zvládnout přítoky z větších hloubek a z řeky Ohře. Od roku 1844 byla ražena odvodňovací dědičná štola Antonín. To však včetně posílení čerpadel bylo pouze částečné řešení. Náklady byly tak vysoké, že mnoho dolů bylo ztrátových. Proto bylo rozhodnuto řeku Ohři regulovat a utěsnit její dno. Dne 16. 10. 1885 se o tom usnesl Sněm Království českého. Následně bylo utvořeno Falknovské družstvo pro regulaci Ohře se sídlem ve Falknově (Falkenauer Egerfluss -Regulierungs- Genossenschaft in Falkenau a. E.). Členy byly Dolové a průmyslové závody, Těžařstvo Silvestr v Tisové, Britannia v Lískové a Berlínská banka v Berlíně. Statut a družstvo bylo schváleno 11. 10. 1900.

Cílem bylo provést regulaci řeky Ohře v úseku Černý Mlýn – Sokolov, včetně její údržby a prací ve prospěch hornického podnikání. Nejvyšším orgánem byla valná hromada, která volila na tři roky nejméně tříčlenný výbor. Prvními členy byli

Ing. Jan Rund

František Hvizďálek z Mostu (předseda), Gustav Bihl z Mostu, Kuno Bischoff z Plzně, JUDr. Julius Popper z Prahy a Ing. Antonín Frieser z Dolního Rychnova. Ten byl také projektantem a dozorem na stavbě a o celém díle napsal samostatnou publikaci. Důlní akciová společnost „Montan-und Industrial-werke vormals Johann David Starck“ v jejich zájmu vstoupila do projektu a složila příspěvek ve výši 30 % rozpočtu, což tehdy činilo 62 100 zlatých. Proběhlo vodoprávní řízení a záměr byl rozšířen o regulaci a stavidla u Královského Poříčí, s ohledem na to, že výstavbou v horní části se zde změní odtokové poměry. Byl vypracován projekt, který navrhl četné meandry na trase napřímit a profil včetně břehů zpevnit. Bylo také počítáno s tím, že dotčené pozemky budou meliorovány. Práce byly zahájeny v roce 1902 a dílo bylo zkolaudováno dne 19. června 1905. Komise konstatovala, že práce jsou provedeny solidně a účelně a dílo je velmi zdařilé.

V roce 1945 byla zřízena národní správa družstva a výměrem KNV v roce 1952 bylo družstvo zrušeno.

Je velmi poučné nahlédnout do zprávy zemského výboru pro projednání tohoto projektu ve Sněmu Království českého.

Regulace Ohře - situace.

Knih o regulaci řeky Ohře.

Hráz u citického mostu.

Regulace Ohře-v pozadí věž sokolovského kostela.

Z textu vyplývá, jaká pozornost byla věnována nejenom vlastní výstavbě, ale i opatřením během realizace a po dokončení prací. Byla respektována stanoviska odborníků a uloženo vypracování projektu meliorací dotčených pozemků. Samostatným zákonem (č. 7 ze dne 21. července 1906) potvrzeným samotným Františkem Josefem I. byly ustanoveny náhrady, příspěvky i správce díla po kolaudaci, kterým bylo určeno Falknovské družstvo pro regulaci řeky Ohře.

Při povodni v roce 1954 byla stavidla a jez strženy do lomu Medard jih. Bylo to však způsobeno protržením ochranného pilíře mezi řekou a povrchovým lomem. Voda tehdy vystoupala až do Růžového náměstí. Můžeme se proto domnívat, jaký rozsah škod by se projevil, kdyby Ohře nebyla regulována. Po hodnocení přínosů a cílů stavby bylo konstatováno, že dílo svůj účel splnilo. Nejméně po dobu více jak století přispělo k ochraně města a okolních obcí. Při procházkách po levém i pravém břehu řeky jsou již zbytky této stavby a prací málo viditelné, ale z hlediska výstavby se v Sokolově jednalo o výjimečný a rozsáhlý projekt. Proto je nutné si jej připomínat, zvláště když dnes mnoho občanů Sokolova a sousedních obcí jistě netuší, jaký byl záměr a rozsah stavby. Pokud by snad čtenář chtěl získat bližší informace a technické

Regulace Ohře-stavidla v Sokolově.

Stavidla Sokolov v roce 1928.

Splav u Královského Poříčí.

detaily o stavbě, nechť vyhledá publikaci sepsanou v roce 1915 vrchním báňským inspektorem Ing. Antonem Frieserem o této regulaci řeky Ohře. Jeden výtisk je uložen v archivu Sokolovské uhelné v Citicích. ■

Ing. Jan Rund

Ing. Jan Rund, narozen roku 1945 ve Spáleném Poříčí. Do Sokolova se přistěhoval v roce 1947. Absolvoval studium na Průmyslové škole stavební v Kadani a později na Vysoké škole báňské v Ostravě. Je autorem řady knih s tematikou Sokolovska - Proměny města Sokolov, Sokolovské hospody, Temný Sokolov a další.

Zapomenuté tváře z Libavského Údolí

**Příběhy židovských rodin z Libavského Údolí
a jejich osudů, poznamenaných válkou,
vyhnáním a tragédií holocaustu.**

Zdoposud nalezených pramenů je zřejmé, že příchod Židů do obce Libavské Údolí ovlivnila existence zdejší textilní továrny. Původní přádelnu a tkalcovnu vybudovali v údolí říčky Libavy bratři Ferdinand a Franz Lenkovi a výroba Lenkovi a 1834. Lenkovi si také nechali vystavět roku 1837 v části tehdejší osady Kolová – Kagerava honosné sídlo nazvané Panský dům, které bylo osobním zázemím i majitelů. Jejich nástupci však kvůli finančním problémům byli nuceni továrnu postoupit Vídeňskému bankovnímu spolku, odkud se dostala do majetku židovského podnikatele Noe Strosse a jeho potomků. Ti potom dokázali svou pílí, odborností a kapitálem vytvořit v struktuře textilního průmyslu Rakouska-Uherska prosperující podnik s vynikajícím renomé. 6. června 1892 koupil libavskou továrnu Noemův syn Sigmund Stross za 125 tisíc zlatých. Ten

Helena Kavková

dále jednotlivé provozy modernizoval a také začal stavět bytový komplex pro úřednický personál i dělníky. Tehdy sem začali přicházet za prací i první čeští zaměstnanci, většinou jako dělníci. Odborný a řídicí personál byl stále převážně německý. Roku 1907 se změnil název podniku a textilka úspěšně prosperovala i v období první republiky. Nadějný vývoj však přerušil v roce 1939 stín v roce, kdy byl podnik arizován. Většina židovských pracovníků, kterým se nepodařilo emigrovat, toto období nepřežila. Poválečné úsilí hlavního akcionáře Waltera Strosse, (který přežil válku v Anglii) o vrácení arizovaného majetku narazilo na zásadní problém. Tím bylo trvalé německé občanství jeho rodiny i akciových podílníků. A tato okolnost vedla k definitivní konfiskaci a na základě Benešových dekretů byla textilka znárodněna. Podnik změnil název i strukturu řízení, přežil

Panský dům v Libavském Údolí.

Akcie firmy Noe Stross.

léta “společného vlastnictví” i privatizační peripetii. Ve víru změn i času se však ztratila do zapomnění jména a osudy Židů, kteří našli v Libavském Údolí domov. Bohužel pouze však dočasný, který skončil na podzim 1938 po podpisu Mnichovské dohody, kdy museli z obce odejít a už neměli možnost návratu. Jejich jména jsou téměř zapomenuta. Pátrat po nich je spíše posláním než úkolem. U některých jmen se podařilo zjistit více indicií, u dalších jmen hledání stále trvá.

Adlerovi

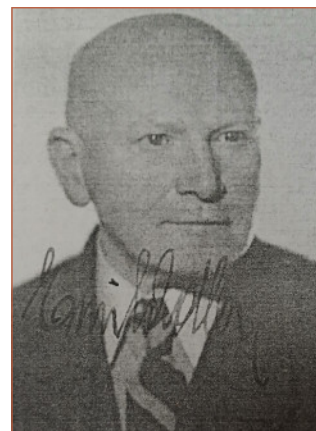
Emil Adler

Narodil se 2. února 1876 v Kynšperku nad Ohří do rodiny Moritze a jeho ženy Sofie, rozené Löwy původem z Lenešic. Byl prvním z jejich tří potomků. Přibyla ještě dcera Laura (23.3. 1887) a syn Otto (22.4. 1877). Rodiče vykupovali textilní výrobky od domácích dělníků, které dál prodávali s přírůdkou. Ovšem pro děti chtěli lepší existenci. Laura se provdala za Samuela Hirsche (16.3. 1870), který původně vyráběl jednoduchý dřevěný nábytek (židle, poličky, stolky),

též rámoval obrazy přímo v Kynšperku a později tuto svou živnost převedl do Chebu, kam se přestěhoval i Otto s manželkou. Ten si v blízkosti dnešní chebské ulice Svobody založil obchod s pánskými košilemi, které šil zákazníkům na míru, levnější z bavlny,

dražší z popelínu. Jeho bratr Emil se přestěhoval do Kageravy čp., 277., což byla část rozvíjejícího se Libavského Údolí, kde působil jako účetní ve Strossově textilce. Přes svůj věk znepokojeně sledoval vývoj společenské situace, po obsazení Sudet se s manželkou Hermínou rozenou Samuelovou

přestěhoval začátkem října 1938 do Prahy a okamžitě zažádal o anglické vízum, Podařilo se mu jej získat

Emil Adler.

Zapomenuté tváře z Libavského Údolí

a 28. 8. 1939 manželé odcestovali do Londýna. Bohužel podobné úsilí nevyšlo bratru Ottovi se ženou Hedvikou, kteří byli deportováni 3.11. 1941 transportem "E" do polské Lodže, odkud se nevrátili.

Baumovi

Je třeba předeslat, že Baumovi byli v Libavském Údolí zřejmě jedinou židovskou rodinou, která nebyla spjata se zdejší textilkou co do profesního uplatnění jejich členů. Ale nelze ji pochopitelně opomenout. Wolfgang Baum pocházel z obce Úherce na Plzeňsku, kde se narodil 23. 3. 1887. Jeho snaha se soustředila na založení prosperujícího koloniálního obchodu v Libavském Údolí, který zřejmě už se synem Ottou později rozšířil sortiment o nabídku zeleninových výrobků. Do Libavského Údolí si přivedl také manželku Rosu, rozenou Blochovou (31. 8. 1876-1937), a spolu zde založili domov. Manželství bylo naplněno třemi dětmi. Nejprve to byla k otcově velké radosti dvojčata, obě mužského pohlaví. Chlapci se narodili 1. 4. 1904. Pojmenovali je Otto a Viktor.

V kynšperské synagoze byla rabínem Jakobem Beerem provedena o týden později rituální obřizka a oba synové se měli čile k světu. Rodiče si přáli ještě dcerku, což se jim splnilo počátkem roku 1910, ale radost netrvala dlouho. Holčička totiž 11. června téhož roku podlehla záškrtu. První světovou válku rodina přečkala, i když zásobování bylo omezeno a bylo třeba se uskrovnit. Obchod také "přežil". Po smrti Wolfganga v únoru 1929 jej převzal syn Otto. Druhý syn Viktor však nepokračoval v rodinném podnikání, ale vystudoval v Praze právnickou fakultu a rozhodl se usadit v hlavním městě. Vlastní kancelář si otevřel na Starém městě v Dlážděné ulici. Jenže to už se blížilo peklo holocaustu, jehož se stárnoucí rodiče Baumovi naštěstí nedočkali, ale které zasáhlo oba syny i další příbuzné. Viktorův úmysl odejet do Anglie se nezdařil a nevyšel mu ani zoufalý pokus s vystěhováním do Šanghaje. Podařilo se mu však získat místo v evidenčním oddělení pražské židovské náboženské obce a 6. 11. 1941

se oženil s Valerií rozenou Weissovou (15. 8. 1905) z Klatov, jejíž rodiče zde měli menší továrnu na dětské prádlo. Novomanželé však nejeli na žádnou svatební cestu a čekala je 13. 7. 1943 deportace z Prahy do terezínského ghetta. Tady byli muži a ženy rozděleni do různých ubikací zřízených v přebudovaných kasárnách. Valerie získala místo pomocné ošetřovatelky v objektu někdejších Vrchlabských kasáren, kde byla zřízena nemocnice. Po pěti měsících byli Baumovi odesláni 15.12. 1943 transportem "Dr" do Osvětimi, kde Viktor zahynul patrně kolem 10. 7. 1944 v plynové komoře při likvidaci rodinného tábora. Jeho žena však oťresné podmínky vydržela a dožila se osvobození. Po válce si našla místo v pražské Thomayerově nemocnici a seznámila se s bývalým vězněm Valterem Weilem (11.1. 1907), který také prošel kalvárií holocaustu, v níž ztratil manželku Hedviku, se kterou byl deportován 31.10. 1941 transportem "D" do polské Lodže. Nedoostatek jídla a strašné hygienické podmínky byly příčinou Hedvičiny smrti v březnu 1942. Valter prošel přes Lodž a Osvětim až do Görlitz, kde se dočkal osvobození. Válčiny osud oba ovdovělé partnery sblížil a vedl k uzavření sňatku.

Wolfgang Baum.

Rosa Baumová.

Dr. Vilém Baum

Otto Baum.

Vzhledem k jejich věku však už bylo pozdě na založení rodiny, a tak jejich další spolužití zůstalo bezdětné. Valter, u kterého je ve svědectví synovce uváděn titul JUDr. (?), působil v pražských Letňanech až do důchodu. 1. 9. 1982 podruhé ovdověl a sám pak 15. 7. 1993 zemřel.

Tristní osud provázeli i Viktorova bratra Ottu, který původně v rodné obci převzal obchod po otci Wolfgangovi. Ten se angažoval v představenstvu Židovské náboženské obce Kynšperk nad Ohří, kam spadali i židovští občané z Libavského údolí. Ottovo jméno obsahuje volební protokol z 17. 1. 1922, což naznačuje, že se rovněž zajímal o veřejné dění a duchovní život. Nicméně se též poctivě věnoval obchodu a založil rodinu. 21. 5. 1930 se v žatecké synagoze oženil, se Zdenou rozenou Abelesovou (14. 5. 1907) a v březnu 1933 se stal otcem syna Georga, který přišel na svět v karlovarské porodnici. Ten však měl krátké dětství, protože po záboru Sudet byla Ottova rodina nucena uprchnout do vnitrozemí. Přesněji do obce Důl v tehdejší okrese Pelhřimov, kde žili příbuzní jeho manželky Zdeny. Všichni však zřejmě ještě před vznikem Protektorátu odešli do Prahy. Ottova žádost o zřízení obchodu v Praze byla zamítnuta a marná byla i snaha o vystěhování do zámoří. Bydleli původně ve Fochově ulici čp. 178. Později se však museli vystěhovat do Bezejmenné ulice v Nuslích, kde žili ve velmi stísněných podmínkách v jediné místnosti. Otto se podílel na vyklizení opuštěných židovských bytů a z malého příjmu živil nejen ženu se synem, ale i rodiče manželky. Denně čekali na příkaz k odjezdu do ghetta, který se uskutečnil v červnu 1942. Otto byl zařazen do komanda, které od srpna 1942 budovalo železniční vlečku z nádraží v Bohušovicích přímo do Terezína, který ležel mimo železniční síť. Vlečka v délce 2, 585 metrů byla dána do provozu 1. 6. 1943. Za dva týdny touto jednokolejkou přijel pražský transport "Di" s dalšími 848 osobami, mezi nimiž byl Ottův bratr Viktor s manželkou Valerií. S velkou pravděpodobností se oba bratři v pochmurném prostředí ghetta ještě setkali, ale pouze na krátký čas. Jak bylo výše uvedeno, putoval Viktor se ženou už v prosinci 1943 do Osvětimi. Otto zatím se ženou a synem

zůstal dále v ghettu. Tady pak započala tzv. "zkrášlovací akce". V podstatě šlo o renovaci hlavního náměstí a přilehlých ulic Terezína před návštěvou delegace Mezinárodního

Červeného kříže, která se uskutečnila 23. 6. 1944. Poté došlo k natáčení propagandistického filmu o "vyhovujících" životních podmínkách terezínských Židů, jehož režisérem se pod nátlakem nacistických pohlavářů stal předválečný berlínský filmový režisér židovského původu Kurt Gerront. Film však nakonec nebyl nikdy uveden. A po těchto událostech přišel děsivý zvrat. Začalo totiž období podzimních likvidačních transportů, které

Obálka obchodu smíšeným zbožím Baumových.

sestavovalo (údajně) i nacistické vedení ghetta. Především se zbavilo praceschopných mužů a členů židovské samosprávy. Ve dnech 28.- 29. 9. a 1. 10. 1944 tak odjely tři transporty čítající 5 499 mužů s klamnou nadějí, že jedou budovat nový pracovní tábor. A do transportu označeného "Ek" byl zařazen i Otto Baum. Poněvadž během uplynulých čtyř let pracoval výhradně manuálně, získal zručnost, a tak byl po příjezdu do Osvětimi uznán jako praceschopný, což mu poněkud prodloužilo život. Dostal se do lágru Kaufering, což byla jedna z jedenácti poboček koncentračního tábora Dachau. Celkem osmnáct transportů tehdy v rozmezí jediného měsíce odvezlo z Terezína do Osvětimi 18 412 mužů, žen a dětí. Z nich přežilo pouze 1 744 osob. Pro úplnost lze dodat, že v posledním deportačním vlaku, který byl vypraven 28. 10. 1944, se nacházeli manželé Schwarzkopfovi, kteří rovněž část života strávili v Libavském údolí (jejich osudu byl věnován článek v loňském čísle). Ale zpět k osobě Otty. Jeho život skončil daleko od domova 24. 1. 1945 v Kauferingu, kde zemřel zřejmě vysílením. Manželka se synem měli "jštěstí" a dočkali se nakonec v ghettu svobody. Po odjezdu vzpomínaných osmnácti podzimních transportů zde zůstalo cca 11 tisíc osob a ty byly donuceny k velmi trpkému úkolu. Musely se totiž podílet na totální likvidaci terezínského kolumbária, které vzniklo se začátkem činnosti kremační pece v říjnu 1942. Popel ukrytý v papírových urnách, kterých zde bylo přes 30 tisíc, museli vysypat do řeky Ohře. Jelikož každá urna byla označena štítkem se jménem, našli zde mnozí vězni popel

Zapomenuté tváře z Libavského Údolí

svých mrtvých příbuzných. Byl to trýznivý okamžik, ale německé vedení ghetta ničilo stopy zlověstné činnosti.

Po osvobození Terezína se Zdena do Libavského Údolí nevrátila. Dům s jejich obchodem již byl přidělen českému národnímu správci. A poválečné celospolečenské poměry rovněž nebyly příznivé pro židovskou vdovu s německým občanstvím a k tomu ještě ze Sudet, které “čeští vlastenci” nelítostně drancovali. Zdena pátrala po svých pěti sourozencích se smutným zjištěním, že čtyři sestry a bratr i s rodinami zahynuli v koncentračních táborech. To vše ovlivnilo rozhodnutí, že s dospívajícím synem požádala o vystěhování do USA. Navíc tady měla Zdena provdanou sestru, která emigrovala ještě před válkou, takže si za mořem vytvořili nový domov.

Zdena Baumová má hrob v Chicagu.

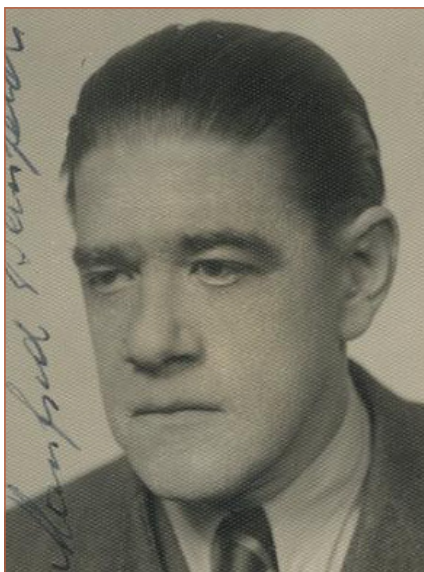
Bernfeldovi

Manfred

Narodil se 7. 5. 1899 ve Vídni. Jeho sestra Lilly se stala druhou manželkou ředitele akciové společnosti, kterou řídil Walter Stross, takže vytvořili příbuzenský vztah. Manfredův otec Isidor byl obchodníkem s bavlněnou přízí a dokázal se rychle orientovat na obchodních trzích. V podnikání se mu dařilo a ze Lvova časem přesídlil do Vídně. S manželkou Hermínou, rozenou Schwarzwaldovou, měl tři potomky – syna Manfreda, dceru Lilly a syna Siegfrieda. Manfred si zvolil

studium ekonomie a po jeho ukončení našel úřednické místo v u prosperující společnosti ve vídeňské ulici Salzgasse 12. Ve čtyřiaadvaceti letech se oženil s anglickou dívkou Gittel Gösselovou a o rok později se stal otcem syna Hanse. Bohužel manželství se rozpadlo a Manfred se rozhodl odejít z rakouské metropole. Možná na přímmluvu sestry Lilly získal úředníka v libavské textilce. Poněvadž byty pro odborný personál ještě v té době nebyly dokončeny, dojížděl sem do roku 1930 autem z Kynšperku nad Ohří. Nečekaně však roku 1928 zemřel tehdejší ředitel textilky Dr. Hans Groag a bylo potřeba provést několik zásadních změn. Walter Stross už jako prezident akciové společnosti přesídlil z Vídně do Libavského Údolí, kam přesunul také obchodní oddělení podniku, a nastěhoval se do Panského domu. A Manfred povýšil do funkce prokuristy. To už dostal čtyřpokojový byt, který byl v domě proti tehdejší poště, měl solidní plat i pěkné zařízení a znovu se oženil. Druhá manželka se jmenovala Edita a pocházela z Hamburku. Oba byli váženými a respektovanými občany i v širokém okolí.

Bohužel netušili, že čas klidného soužití končí. V Sudetech začala dominovat Henleinova strana, která štvála proti Čechům a Židům, kteří se začali stěhovat do vnitrozemí nebo chtěli emigrovat. Manfred se ženou si proto pronajali dvou-pokojový byt v Praze, kam převezli zařízení z Libavského Údolí. Zprvu žili z úspor, protože Manfred zůstal bez práce, ovšem postupně začali pocítovat nedostatek. Museli odevzdat auto, klavír, obrazy a další cenné předměty, rozprodávali nábytek a právem se obávali budoucnosti. Potom přišel příkaz

Manfred Bernfeld.

Malý Hans Bernfeld s matkou.

k nástupu do transportu "AAe", kterým odjeli 2. 7. 1944 do Terezína. Po příjezdu byli rozděleni, Manfred do Sudetských kasáren a Edita do Hamburských. Manfred byl brán jako pomocný dělník a pracoval i v dešti venku. Tady se nachladil, dostal zápal plic a začalo jej zlobit srdce. Ve zdejší provizorní nemocnici však nebyly potřebné léky a otrěsné podmínky měly zhoubný vliv na jeho celkový stav. A tak pětáctýřicetiletý Manfred v ghettu 6. 6. 1944 zemřel. Editě se podařilo vydržet a Terezín přežila.

Hans

Jediný Manfredův syn se narodil 14. 1. 1924 ve Vídni a vyrůstal v naprosté náboženské svobodě, která byla příznačná i pro okruh nejbližších příbuzných. V Libavském Údolí si rychle zvykl. Kromě svých dvou sestřenic Evy (1922) a Brigity (1924), což byly dcery z Walterova druhého manželství, tady měl spoustu kamarádů. Po obecné škole absolvoval primu na gymnáziu v Plané, poté přešel na pražské gymnázium ve Štěpánské ulici, které však nedokončil, protože od školního roku 1940/41 začal platit zákaz studia židovských studentů. A jako šestnáctiletý už podléhal pracovním povinnostem. Ovšem Židům byly ukládány jen podřadné a fyzicky náročné práce. Byla to však současně tvrdá životní škola, která mu pomáhala zvládnout složité situace. Čistil ulice, vozil smetí, zručnost získával také na stavbě silnice Loděnice-Karlštejn. Další "pracovní lekcí" byla povinnost pomáhat při výstavbě střešnice SS v Přísečnici, kde byli Židé ubytováni v prasečím chlívků. Poté dostal příkaz k nástupu do transportu, kterým přijel 12. 9. 1942 do Terezína. V transportu "Bg", kterým Hans přijel, bylo tehdy tisíc osob. Z nich se 879 už nevrátilo, 120 přežilo a jeden osud zůstal nezjištěný. Začátkem března 1943 byl Hans zařazen do komanda, které odešlo pracovat do Panenských Břežan na zámek, kde žila vdova po Reinhardovi Heydrichovi se třemi dětmi. Původně patřil objekt tzv. Dolního zámku židovskému cukrovarnickému průmyslníkovi Ferdinandu Blochovi a jeho manželce, rozené Bauerové. Oba milovali výtvarné umění, a tak sem do velkých pokojů soustředili sbírky drahých obrazů, grafiky a vzácného porcelánu. Na poslední chvíli se jim podařilo před rasovou perzekucí emigrovat.

Ovšem majetek odvézt nestihli, a tak zůstal v Panenských Břežanech, které se změnilo v sídlo říšských protektorů. Sice se po válce přihlásil s majetkovým nárokem Ferdinandův synovec, příslušník britské armády, ale nebylo mu vyhověno. Kolik cenností v rozlehlém interiéru zůstalo, není dodnes známo. Zámek i park jsou totiž stále veřejnosti nepřístupné. Nicméně část původního anglického parku židovské komando tehdy z příkazu Liny Heydrichové přeměnilo na zeleninovou a ovocnou zahradu, regulovalo část potoku, vybudovalo zde i plavecký bazén. Nicméně podle svědectví přeživších tady bylo s vězni zacházeno slušně bez jakéhokoliv fyzického násilí, i když je střežili příslušníci SS. Bydleli ve vykachličkovaných stájích, měli dostatek slušného jídla a povolenou korespondenci. Takže den, kdy bylo toto komando povoláno zpět do špíny, hladu a krutosti ghetta, považovali vězni za velmi těžký okamžik. A všechny čekaly další hrůzy, které představovala deportace do Osvětimi. V jejím pekle

s věčně dýmajícími komíny kremačních pecí zůstal Hans "naštěstí" pouhé dva týdny. Prošel táborem Zossen-Wulkov i obdobím, kdy jeho kamarádi umírali hladu a vysílením z nelidské dřiny, což byly okamžiky, na které se v poválečném životě nedalo zapomenout. Přežil.

Do Libavského Údolí se nevrátil, ale našel si místo úředníka ve sklárně v Dolním Rychnově a stal se současně členem okresního výboru KSČ ve Falknově. Z této funkce však byl 4. 7. 1947 karlovarským krajským výborem KSČ odvolán. Přesvědčil se, že antisemitismus, byť ve skryté podobě, trvá a on byl "navíc" synovcem bývalého ředitele židovského podniku. Hans se

stal nepohodlnou osobou. Z osobních důvodů a vztahu k místu, kde prožil krásné dětství, však odmítl nátlak, aby z regionu odešel. Změnil si identitu a přijal jméno Jan Jecha. Ani přes tyto peripetie se ale nevzdal veřejné angažovanosti. Nechtěl, aby se zapomnělo na židovskou genocidu, o které se dlouho nesmělo mluvit, nikdy jej nepřehlela ztráta milovaného otce. Myslel často na pracovníky textilky, které znal a kteří zmizeli v neznámu. Svůj domov a rodinu si Hans, tedy už Jan Jecha, nakonec vytvořil v Rotavě, kde našel i trvalé zaměstnání. Své pocity vyjádřil v projevu na setkání bývalých rodáků v roce 1995: „...Libavské Údolí bylo městečkem, kde

Student Hans Bernfeld.

Hans Bernfeld - Jan Jecha.

vedle sebe velice přátelsky žili Češi a Němci. Je pro mne dodnes synonymem nádherného dětství. Hráli jsme si tu, chodili do školy, mluvili česky a německy. Ale před válkou se něco zlomilo. Tehdy jsem prvně slyšel, jak někteří rodiče zakazují mým nežidovským spolužákům, aby se se mnou bavili. Nechci mluvit o tom, co bylo dál, o zákazech, ponižování, bezpráví a hrůzách holocaustu. A z mého poválečného návratu se stalo spíš utrpení. I když jsem nechtěl víc, než tady dál žít. Byl to přece můj domov. Ale tehdejší mocní mě nazvali třídním nepřitelem a postarali se, aby mne kdysi strýčkova továrna nepřijala do práce. Známi se mi vyhýbali, a když jsem se chtěl podívat do míst, kde jsem měl dřív domov, musel jsem to udělat tajně. Poznal jsem, že antisemitismus trvá, a to bylo hořké. Často jsem totiž slyšel: 'on je to výborný člověk, ale je to Žid.'... Pan Jan Jecha byl dobrý a skromný člověk. Po roce 1989 se stal předsedou Okresního výboru bojovníků za svobodu se sídlem v Sokolově, rovněž byl zvolen do mezinárodního sdružení "Tereziánská iniciativa", kde působil v ekonomické sekci do doby, než vážně onemocněl. Nesmírně jej potěšila návštěva sestřenice Evy, provdané Stanlyové, se kterou prošli celé Libavské Údolí. Kdysi důstojný Panský dům byl zcela rozkraden a v 80. letech minulého století jako chátrající objekt zlikvidován. Zmizely i dvě vzácné plastiky, které stávaly u vchodu Panského domu. Obec se změnila k nepoznání a bylo to naposledy, kdy se ti dva viděli. Brigitta už v té době (1995) nežila, pan Jecha zemřel v roce 2000. Odešel dobrý člověk, ale zůstane v srdcích všech, kdož jej znali.

Edita

O druhé Manfredově manželce toho víme málo. Narodila se 22. 9. 1906 v Hamburku. Byla rozená Haurowitz. S nevlastním synem si příliš nerozuměla. Edita na rozdíl od Manfreda ghetto přežila. Po válce se léčila ve Švédsku, kde se seznámila s Arminem Swensonem, který byl vdovcem a vychovával čtrnáctiletou dceru. Její nelehký život ukončila (zřejmě) rakovina.

Lilly

Pocházela z Vídně, kde se narodila 28. 4. 1895. Vyrůstala v movité rodině se dvěma bratry, Manfredem (o kterém už byla řeč) a Siegfriedem (1899–1953). Měla výchovu "slečny z vyšších kruhů." Seznámila se s rozvedeným Walterem Strossem a roku 1921 měli svatbu pod chupou s židovskými zvyky a rituály. Manželé si nechali ve Vídni postavit vlastní vilu, kam brzy přibyla dvě děvčátka. Nejprve to byla Eva Josefa (1922) a o dva roky později druhá dcera Brigita Dorothea. Do Libavského Údolí se rodina přistěhovala počátkem 30 let i s Walterovo matkou Vilmou rozenou Popperovou, a ta obě vnučky učila společenskému chování. Všechno dobré však zničilo podepsání Mnichovské dohody. Zpráva o záboru Sudet zastihla Strossovi na dovolené v Itálii. Cestovali osobním vozem Tatra, který vlastnili od 20. 2. 1938. Pro zajímavost je třeba dodat, že to byl na tehdejší dobu luxusní vůz, kterých bylo v první republice vyrobeno pouze 255 kusů.

Edita Bernfeldová.

Strossovi odjeli okamžitě do Prahy, odkud obě dcery poslali do Anglie, zatímco rodiče chtěli zachránit alespoň část majetku a převést jej do zahraničí. Tento záměr však nevyšel a manželé na poslední chvíli vycestovali do Anglie také. Celou válku věřili, že se vrátí zpět do Libavského Údolí. Ale čekala je velká rána. Přes československé občanství, které získali už roku 1919, měli totiž pořád

Lilly Bernfeldová - Strossová.

německou národnost. A tudíž na majetek se vztahovaly Benešovy konfiskační dekrety. Strossovi se sice opakovaně odvolali, ale při telefonátu s advokátem 8. 3. 1946 postihl Waltera smrtelný infarkt. Ovdovělá Lilly se musela uskrovnit a přivydělávala si vyučováním jazyků. Dožila u vnučky v USA. Bylo jí 91 let.

Siegfried

Byl nejstarším ze tří dětí výše uvedených manželů Isidora a Hermíny Bernfeldových a přišel na svět 7. 5. 1892 v ukrajinském Lvově, odkud rodina přesídlila do Vídně, kde otec provozoval textilní velkoobchod. Nicméně Siegfriedova životní dráha jasně dokazuje, že neměl otcovy podnikatelské ambice ani Manfredovu ekonomickou erudici, ale jeho přínos pro společnost je zřejmý v jiné oblasti. Od mládí se totiž zajímal o humanitní vědy a rovněž mu byly blízké myšlenky sionismu. Po ukončení vídeňského gymnázia získal roku 1915 na universitě v rakouské metropoli doktorát filosofie. Traduje se, že byl nejlepším žákem Sigmunda Freuda a je rovněž autorem knižního zhodnocení prvních Freudových prací,

Prof. Siegfried Bernfeld.

kteří zpracoval se svou ženou Suzanne Cassier – Bernfeld. Osm let spolupracoval s časopisem "Der Jude". Jeho jméno není ve vědeckých kruzích neznámé. Věnoval se pedagogické činnosti a rozvoji psychoanalýzy, kam vnášel nové poznatky. Uznávané jsou jeho studie "Sisyphos oder die Grenzen der Erziehung" a "Psychologie des Sauglings". Působil jistý čas v Berlíně, odkud vlivem rostoucího antisemitismu roku 1934 emigroval do USA, kde se usadil v San Francisku a kde také 2. 4. 1953 zde zemřel. Z těchto základních údajů vyplývá, že se sourozenci žijícími v Libavském Údolí se zřejmě příliš nestýkali. Ale krátká zmínka o jeho osobě do těchto řádků snad patří. ■

Helena Kavková

Studovala na UK Praha, obor novinářství. V době normalizace částečný zákaz činnosti, od r. 1976 nastoupila do nově zřízeného Městského kulturního střediska v Sokolově., Kde pracovala na pozici redaktorky až do roku 2015. Nyní je v důchodu. Zajímá se zejména o historii židovských občanů na Sokolovsku.

Milí čtenáři, dočetli jste Sokolovsko až na konec. Po otočení Vás na dalších stranách čeká informativní zpravodaj **LEADER MAS Sokolovsko o.p.s.**

Přejeme příjemné čtení.

MAS
SOKOLOVSKO